Agna-Maria

Pompeu Gener

Biblioteca NOVA CATALUNYA

AGNA-MARIA

Pompeyus Gener

Volúm VII — Extraordinari
Preu 2 rals

Volúms en prempsa y en preparació: Una obra d'en Trinitat Monegal; altre obra d'en Pompeyus Gener; altre d'en Frederich Pujulá y Vallés; una obra d'en Emili Tintorer; altre d'en Albert Llanas y altre d'en Geroni Zanné.

Digitized by Google

AGNA-MARÍA

BIBLIOTECA
NOVA CATALUNYA

AGNA-MARÍA

Llegenda del temps de la guerra dels Segadors
1640 - 1647

POMPEYUS GENER

BARCELONA
FIDEL GIRÓ, IMPRESSOR
VALENCIA, 233
1904

R.498019
833.48"18" Gen 12°
F83-8° 3427

D

I

Es deya Agna-María, y era jove y hermosa. Tenía'ls cabelis rossos com un raig de sol y ls ulls blaus com la mar tranquila. Sa fesonomía era d'una correcció grega. Alta, esbelta, ben contornejada, las sevas carns semblavan amassadas ab llet y rosas.

Era rica y era noble, y orfa de pare y mare. Sos pares li havían deixat á més de la casa payral un gran tros d'oliveras y terras de vinya, arbres fruyters y boscos de pins. Tantas fincas tenía, que anant á cavall, no s'hagueran pas voltat en quatre horas. Las portavan una colla de masovers qu'habitavan sas masías y que s'anavan succehint de pares á fills. Com qu'ella era carinyosa y bona ab els seus inferiors y caritativa y generosa ab els pobres, tots la estimavan.

Sa casa payral estava situada entre Salóu y Cambrils, prop de la platja, al costat d'una pineda. Tenía una torre ab campanar, y en la paret de la fataada un rellotge de sol pintat ab colors groguenchs y vermellosos. Las parets eran de pedra, las baranas de ferro forjat ab poms daurats. Las finestras estavan divididas ab dos archs per una alta y esbelta columna de jaspi, y estavan totas gornidas ab testos de flors. Demunt del arch del portal s'hi veya esculpit l'escut de la familia. Tocant á la casa hi havían dos corrals, una estable y una caseta pera l'hortelá y la seva familia, y devant del casal una era ab un paller enorme.

Las riquesas de la casa eran immensas: deu grans caixas de noguera tallada plenas de brocats; la vaixella de plata que omplía dos armaris; una arca petita ab infinitat de joyas y pedrería. Y á més, deu grossas gerras plenas de monedas d'or qu'havían sigut colgadas sota terra, y recubertas per l'enrajolat, en un lloch que sols ella y un antich criat sabían

Alguns dels hereus més richs de la comarca y molts nobles de Barcelona s'havían enamorat d'ella. De vegadas algun *infanzón* d'Aragó, atret pel renóm de la seva hermosura, venía desde sas possessions passant per sota del seu balcó pera tirarli amoretas. Tots la volían per muller. Fins un duch de Castella li va fer demanar la má pel mateix virrey de Catalunya

Mes ella'l refusá. Els castellans que venían de la

Cort li semblavan inflats, durs y buyts com las ollas. Ademés, sentía repugnancia envers ells perque no tenían paraula dolenta ni acció bona.

Ella volía al baró de Rocafort, un jove gentil de la noblesa catalana, moreno, ab els cabells negres com l'ébano, els bigotis enlayrats á la borgonyona, fins com la seda; valent com un lleó y senzill com una criatura. Tots dos s'estimavan ab passió y com qu'ella no depenía més que indirectament d'un tutor, oncle y padrí seu, que feya sa voluntat sempre, prompte estigué convingut el matrimoni.

El día del casament ho fou de gran festa pera tota la comarca. Y la gatzara va durar tres días y tres nits consecutivas. A la sortida de la iglesia de Cambrils hi va haver salvas d'escopetería, y morterets, y algunas noyas vestidas de pastoras anavan devant dels porrers de la vila, obrint la comitiva y sembrant de flors tot el camí dels nuvis. Ella y ell eran gentils á tot serho. Jamay s'havía vist una parella més hermosa.

L'Agna-María portava un vestit de seda blanca brodat ab plata. Anava pentinada com una reyna, ab una diadema d esmeraldas y dos turabuixons á cada cantó de la cara, ab llassets tots plens de perlas. Un vel d'Andrinópolis, pres ab filigranadas agullas d'or voleyaba sobre'l seu cap y espatllas, tan lleuger, que semblava una aureola de llum que la voltés.

Ell duya al cap un feltre gris ab plumas blancas y portava un vestit de vellut de Génova entreteixit

Digitized by Google

d'or y seda verda, tallat á la francesa, ab llassos capsats de pedrería, cobrintli las espatllas, un ample coll de punt de Génova de color d'espanyol, malalt, sobre'l que hi ressaltavan sos rissats cabells negres. Portava la capa esgairellada al estil dels nobles de Gascunya, y d'un talí ab cibellas d'or hi penjava una espasa de llas cizellat, regalo d'un amich seu, rich patrici de Venecia. Guants y botas eran de gamusa gris com el feltre, adornadas de puntas d'igual color que las del coll.

Darrera d'ells hi anava el padrí de la pubilla, fent contrast els seus cabells blanchs y sa gola emmidonada ab son sever vestit de vellut negre. L'acompanyavan els cavallers y damas convidadas al casament, vestits tots al estil de la Cort de Lluís XIII de Fransa.

Tancavan la comitiva els criats á cavall, que anavan tirant confits y pessetas als pagesos que s'empenyían per veure passar els nuvis.

El mateix Tamarit, representant de la noblesa á la Diputació de Catalunya, va anarhi de Barcelona pera ser padrí de boda, y va assisturhi ab totas sas condecoracions é insignias.

De la sortida de la Iglesia fins arribar á la casa payral se van disparar els morterets; ela trets d'escopetería's multiplicaren, tocaren las grallas y els tamborinos, y quan arribaren á la casa comensá'l ball á las salas de dalt pels convidats, y á l'era pel poble.

Després se serví un dinar, que va ser més abun-

Digitized by Google

dant que'l de las célebres bodas de Camacho. A més de las taulas que's posaren á la casa, pels de la comitiva, s'en pará una á fora, á lo llarch del bosch de pins que tocava á la platja Allí podían entaularshi tots els que's presentessin.

Se van matar trenta moltons, cent pollastres, vinticinch galls dindis, y de las masías properas, van dur en carros molts cistells de cassa, que deu cassadors, pagats exprés, havían mort pera aquell convit. La fruyra, col-locada en grans safatas de plata, formava pirámides damunt de las taulas.

El peix era'l millor que pescat s'havía en tota aquella costa. N'hi havían quinze covas.

Es begueren vins vells, negres y blanchs, rancis, malvasías, garnachas, y fins vi de Nápols y vi grech.

Va ésser tan gran la gentada que hi va concorre, que molts pagesos tingueren de posarse sota els arbres, sentantse damunt de las sevas mantas per no poguer pas trobar cap puesto á taula.

Els criats del castell, passavan ab grans cistells repartint viandas.

A voltas, la pubilla y el baró y alguns convidats anavan á veure com menjava aquella bona gent, y ls hi preguntavan si'ls servían bé, atenent totas sas reclamacions desseguida.

A la nit, á la llum de las atxas, tornavan á comensar els balls á la era que hi havía devant de la casa, y al tocar las dotze's cremava un gran castell de fochs artificials, que's va acabá ab un moro de foch

ple de cohets y trons, que va reventá, engegantlos y petant tots al ensemps en mitj dels picaments de mans de la gentada, produhint un soroll com el de vint canons que tiressin tots á l'hora.

Y tota la nit, á la llum de la lluna, pel mar hi van haver regatas ab barcas tripuladas per hábils remers, totas engalanadas ab gallardets y banderolas y plenas de fanalets, en las que mariners joves cantavan armoniosas barcarolas.

En molt temps no's va parlá pas d'altra cosa en tot el camp de Tarragona.

***

El matrimoni vivía felís á la casa payral y van passar alguns mesos sense que res torbés una lluna de mel tant dichosa.

Peró de prompte Catalunya va sufrí una commoció. Els *tercios* del rey de Espanya posavan gravosas contribucions á tot arreu ahont s'allotjavan. Prompte ja no's van contentar ab imposar aytals contribucions, sinó que per poch que's trigués en pagarlas entravan en els pobles y els saquejavan sense previ avís. A n'els robos seguían els assessinats y uns y altres es cometían tan sovint, qu'aquells *tercios*, més que l'exércit d'un Rey Católich, semblavan quadrillas de facinerosos. A las queixas dels ciuta-

Digitized by Google

dans contestavan els quefes ab empresonaments y bastonadas. Y després del robo y del assessinat, l'incendi. Va cremar el poble de Riuderenas quedant tot ell fet cendra. Los crims dels soldats castellans eran tants y tals que clamavan al cel venjansa. Els pobles van sublevarse. Un agutzil major, qu'es deya Monreal, va ésser enviat pera castigar als amotinats de Santa Coloma. Perque un paleta va posar alguna dificultat á tirar á terra una porta, el va matá d'un cop de pistola. El poble va perdre la paciencia y va embestir al agutzil y als seus esbirros que's van amagar en una casa, cremantlos á tots de viu en viu dins d'ella.

A Barcelona, al sapiguerse la noticia, el poble es va amotiná per carrers y plassas. Era'l día de Corpus. Arribavan els segadors del camp pera contractarse, com era de costum aytal diada. El Virrey va volguelshi privar l'entrada, el Concell va deixarlos entrar, puig segons la lley tenían dret á ferho. Hi van haver disputas entre'ls regidors y els esbirros del Virrey. El tinent d'en Monreal, pera venjar á son amo, va matá á un cap de colla d'un cop d'espasa. El poble va sublevarse y va atacar la casa del Virrey, al qual tenía odi como á un renegat qu'era. La guardia castellana d'aquest va fer foch al poble, y els sublevats van contestar al foch de la guardia desfentlos á tots y assaltant el palau. El Virrey va retirarse á las Dressanas. La multitut, alashoras, va atacar el palacio del almirant, el marqués de Villafranca, que no hi era. D'allí els suble-

Digitized by Google

vats van anar á las Dressanas per assaltarlas. El Virrey va tenir por y va fugir, y voltant per la banda del mar la montanya de Montjuich, quan ja anava á embarcarse en una galera italiana, li varen fer foch sos perseguidors y va quedar estés á la platja ab cinch feridas

La sublevació de Barcelona va estendres per tot el pla y per la montanya. Es va armar el pobles y va expulsar á la soldadesca refusantloshi els queviures. Las tropas espanyolas, manadas per en Garay, no van tenir més remey que concentrarse en el Pirineu, peró també foren tretas de tota la Cerdanya. Furiosas per la seva derrota, entraren á Perpinyá, degollan als vehins, robant las casas é incendiant després part de la vila. L Ampurdá va alsar son somatén. El general Garay tingué de retirarse ferit, á la montanya de Lleyda, fugint cap á Aragó més que depressa.

Al arribar aytals novas á Madrid, la Cort, va tenir por. El rey y la reyna s'esglayaren; ¿qué fer?

El rey D. Felip IV duptava; el Comte-Duch de Olivares li aconsellava l'extermini. El de Oñate li deya que obrés ab prudencia y justicia, puig segons son lleal entendre, els Catalans, en el fondo, tenían tota la rahó. Si s'havían sublevat era perque sent una provincia espanyola, fidel á la corona, las tropas Castellanas, Napolitanas, Tudescas é Irlandesas de S. M Católica, els havían tractat pitjor que á país conquistat ó que á host enemiga

El rey no escoltá al de Oñate y seguí ela consells

Digitized by Google

del Comte-Duch. Aixís, va donar ordre de que tot seguit se preparés un gran exércit en terras d'Aragó y que quant fos reunit y provehit entrés á Catalunya á sanch y á foch en sense respectar vidas ni hisendas. Al veure els preparatius els aragonesos, van alarmarse y's van oferir com intermediaris entre'l rey y Catalunya. Una Diputació de Saragossa va venir á Barcelona y despres va anar á Madrid pera arreglar tan grave assumpto, peró fou inútil. L'exércit, manat pel Marqués *de los Vélez*, seguía preparantse depressa pera l'invasió.

Un día, quan acabava de dinar el felís matrimoni, va entrá un vell criat, el de més confiansa de la casa, demanant pera parlar á solas ab el baró. Sortí aquest del menjador, y quan estigueren sols, el criat li digué qu'uns traginers qu'havían arribat de l'altre banda del Ebre li havían dit que havían vist acampat allí á la vora un nombrós exércit ab molts canons y cavalls. Tot just el criat li acabava de dir aixó quan se sentí el trot d'un cavall qu'arribava. Es va detení, baixá un cavallé y va entrá al portal de la casa, tot cubert de pols y esbofegant dihent que li calía veure tot seguit al baró de Rocafort. El van fer entrar tot seguit á parlar ab aquest.

—De part del diputat Tamarit, aquí té aquest missatge qu'espera contestació—va dir donantli un plech sellat.

En Rocafort obrí'l missatge y llegí. El diputat per la noblesa li deya que s'havía pres la resolució de proclamar la República Catalana. Barcelona estava ab las armas á la má lo mateix que tot el nort de Catalunya. Contavan ab l'auxili de França segons promesa feta pel Cardenal Richelieu als embaixadors Catalans que van anar á demanar al Rey Cristianíssim protecció pera tot un poble vexat y oprimit pels soldats de S. M. Católica. En D'Espernan s encarregava del mando militar de Tarragona. En D'Aubigny fortificaría Salou. Cambrils, un cop fortificat, sería el centre d operacions de tot aquell camp. A ell se li confiava el govern de la plassa y de tota sa jurisdicció militar. A més, se li enviavan instruccions detalladas donántselhi ordre de que's posés d'acort ab en Vilosa, capitost de las milicias rurals, ab el serjent major Metrola y ab Mr. D'Aubigny, tan prompte com arribés á Salou.

En Rocafort demaná al enviat per la Diputació que s'esperés un moment, y va cridá á sa muller consultantli l'assumpto. El lloch era d'honor y de bastant difícil desempenyo, y no volía resoldre sol el cas.

La seva dona li preguntá—¿qué pensas fer tu?

—Si no t'hi oposas... aceptar... es un lloch de molta confiansa y crech que venint de la Diputació es mon dever...

Digitized by Google

—¡Aceptal—respongué ella.

Y ell, tornant á la sala ahont l'esperava el missatger, agafá paper y ploma y escrigué al Concell la aceptació del seu nombrament. Y donantla al emissari li digué: «Aquí va la meva adhesió. Soch un bon catalá y defensaré ma terra fins á la mort.»

Després va doná ordre de que donguessin menjar al enviat y que li cambiessin son cavall. El missatger va monta y va partí anantsen cap á altres pobles.

II

La ordre estava donada. El Rey don Felip IV acabava de condepnar á mort á tot un poble pel crim de no voler sufrir al mal govern de son privat. Catalunya tenía de ser despoblada y arrasada. Aixís ho havía disposat S. M. Católica.

El Comte-Duch havía tingut un somni semblant al de Calígula. Havía somniat qu'Espanya podía destruir tot lo que no fos uniformable y manso com un remat. Y qu'Espanya era ell. Sols una figura altiva prop del Mediterrá gossava á posárselhi devant, barrantli el pas, desde'ls Pirineus á l'Ebre. Y va somniá que d'un sol cop se li tallava'l cap. Y va presentá á la firma del Monarca el decret d'extermini de tot el poble catalá en massa.

Peró Catalunya era gran, y pera donar cumpliment al decret de mort, era precís tot un exércit de butxins. Pera manarlos va triá un home enérgich

endurat en els combats, diplomátich y militar astut y actiu, el Marqués de los Vélez, donantli per tinent, un napolitá més dur, més sanguinari encara, envellit en els assalts y en las matansas: el comte de Torrecusa, el qual duya com ajudant á son fill el Duch de San Jordi, jove valent y crudel que pera vencer no trobava may dolent cap medi. El llob pera menjarse sa víctima se 'n duya el lloparet ab ell.

Menavan els Frlangieri, una quadrilla de lladres d'abdós Sicilias, calabresos casi tots, perdonats de presiri ó escapats de la forca, mestres en el pillatge, qu'havían saquejat molts pobles d'Italia, de Flandes y alguns dels Pirineus.

En Vandestraten, renegat Flamench, duya una bretolada de Valons de lloguer, assassins d'ofici, curtits en las grans bregas, matadors per *sport*, sicaris á sou, que ab la repussalla dels *Mansfelds* Tudeschs d'Insingen feyan una verdadera borda de Barbres del Nort.

El católich Tyron havía arribat de las Islas Británicas ab una patuleya fanática d'Irlandesos emigrats que venían á desahogar en la República Catalana, la seva rabia per haver sigut derrotats pels Puritans d'en Cromwell, qu'havían proclamat igual institució á Inglaterra.

Y sobre de tots aquestos y en major número, hi havían els *tercios* Castellans, veterans aguerrits en cent combats, valents per temperament y per professió, durs y crudels, verdaders homes de presa

y d'obediencia cega, subjugats á la dura disciplina de soldats d'un Rey absolut, manats per homes de ferro, acostumats á la guerra, als quals animava l'odi contra tothóm que volgués viure fora de son domini.

A darrera d'ells hi anava un petit cos d'exércit de Portuguesos expulsats de las fronteras de sa patria per por de que ajudessin al Duch de Braganza; y duptant de sa fidelitat sels duya vigilats á retaguardia.

Ab tot aixó hi marxava una pila de material de artillería, de carros, d'eynas d'ingeniería y máquinas de siti, á las ordres del Xeli aventurer Florentí que divers cops havía girat els canons contra sa propia patria, sensa vergonya al expresarse á destruir las obras artístiques qu'en feyan la gloria.

Y ab l'exércit hi venía una briballa de Jutges catalans, traidors á Catalunya, que, pera fer mérits als ulls del Comte-Duch ho condepnavan tot á la darrera pena. Y ab aquestos seguían montats en matxos alguns frares caputxins y d'altres ordres.

Aquest exércit d'aventurers á punt de caure sobre Catalunya no s'assemblava en res al que va aná ab el Duch d'Alba á exterminar Flandes y els Países Baixos, més que'n sa sumissió crudel y en son menyspreu de la vida humana.

No eran ja aquells brillants *tercios* en els que, segons conta Brantôme, els capitans semblavan prínceps y els soldats capitans, lluhint tots hermosas armas y armaduras del Renaixement, vestits de

sumptuosas telas. Eran sols una abigarrada Farfatalla d'aventurers, sens més vestits que'ls que prenían als morts en las cargas ó als ciutadans en ela saqueitxs, sens més uniformitat que la espasa de cinch pams, la pica ó l'arcabuz. Capas esquinsadas, feltres foradats ab plumas despentinadas, *coletos* vells de cuiro brut, calsas apadassadas, botas tacótortas y mitjas al garró, aquells qu'en tenían; tal era aon uniforme. Y entre'lls y formant com á capitans, nobles arruinats en el joch, *hidalgos de capa rota*, famolenchs, ab dents de llop é instints de pillatge, espadachins á sou, realistas fanátichs, refractaris al dupte, com al remordiment.

Més qu'un exércit regular, aquells soldats de Sa Magestat Católica, semblavan un aixám de pobres desarrapats, manats per bandolers.

Tan prompte com avansá l'exércit y pasá l'Ebre alló fou una ratxa d'extermini, una tempestat de destrucció y de mort. A son pas plovía foch y aanch, els pagessos fugían abandonant els pobles, las vilas cremavan, una granisada de balas extenta tot lo que quedava ab vida. El ferro tallava fins las arrels. Y no sols era la destrucció sinó el pillatge, el robo organisat, lo qu'entrava á assolar la Terra Catalana. Els *tercios* culían aobre aos terrers la plata, com s'agafa la fruyta seca sobre'l camp. La guerra era per'ells una cullita; un recurs financier pera'l govern del Comte-Duch. La Católica Majestat no tenint ab que pagar ala seus soldats, els llensava al pillatge sobre un país rich pera que

el devastessin á son gust. Espanta la seriotat ab qu'un dels capitans d'aquell exércit diu d'una población, no presa, sinó rendida: «Al día siguiente fué dividida en cuatro cuarteles y se dió orden de que se distribuyera cada uno á los soldados de cada nación, para su provecho, según el uso.»

La vila de Cherta fou degollada en massa; els pobles de Tivissa y de Tivenys, saquejats, van cremá el Perelló, y després fou asaltat el coll de Balaguer entre reguerons de sanch y núvols de fum de pólvora.

La resistencia qu'intentaren don Ramón de Guimerá ab el batalló de Montblanch, en els passos del Ebre, don Joseph de Buire ab son batalló de Vilafranca, ni don Joan de Copons ab el regiment de la Veguería de Tortosa y els somatents, tot fou inútil contra d'aquells numerosíssims exércits aguerrits que, com una avalancha se'ls en hi venían á sobre ab toía sa cavallería y sos canons. No més els capitans Cabanyes y Casellas ab sas esquadras de miquelets varen poguer posar alguns obstacles y causar grans baixas al exércit real.

Al últim, aquest arriba devant de las murallas de Cambrils, y allí tingué de detenirse pera posar siti á n'aquella plassa.

***

Las murallas de Cambrils estavan ben guarnidas d'homes armats, pero faltas de grossa artillería. El Baró de Rocafort havía enviat son ajudant á buscarla á Tarragona y no trovantla apunt aquest, havía anat á Barcelona á demanarla al Consell. A falta de grans canons s'havían posat en las murallas els falconets, las bombardas y els pedrers dels barcos. La gent del barri de mar servía las pessas.

A l'arribada del exércit real, els somatents del camp y els batallons catalans que s'havían batut en el Coll de Balaguer, els hi presentaren batalla, mes aquesta sols fou una escaramussa, donchs prompte uns tingueren de refugiarse á la plassa, mentres els altres guanyavan la montanya per Riudecanyas, fortificantse en las alturas de Escornalbou ó repartintse per aquells pobles. La retirada's va fer ab ordre encare qu'ab sensibles pérduas, fentne també al enemich. Els miquelets, amagats darrera els arbres, disparavan sos pedrenyals, impedint que'ls *tercios* castellans perseguissin als que's retiravan cap al camp.

Havían passat ja alguns días y'l tren d'artillería demanat, no arribava. Malgrat aixó, els baluarts y las torres estavan ben defensadas per las milicias de la vila y'ls que á n'allí s'havían refugiat, manats pel Serjent Major Carles Metrola y per en Jascinto Vilosa.

L'exércit real no podía acostarse. Tan prompte com intentava ferho els pedrers, els arcabusos de trinchera y las bombardas, ab sos trets els feyan

Digitized by Google

tornar enrera. Ademés, els mosqueters de las torres tiravan ab tanta puntería qu'es podía contar baixa per tret. Al Velez li mataren dos ajudants y el seu cavall, en un reconeixement que feu prop de las murallas.

El temps passava y el socorro no venía.

El de los Vélez va enviá un parlamentari. Era un frare carmelita. Aquest va oferir el perdó del Rey als sitiats si's rendían. Demanaren, els de la plassa, una treva de quatre días que no'ls fou concedida. En Rocafort pensava en aquest temps haber rebut auxili de Barcelona.

Seguí la lluyta.

Als dos días, el Serjent Major al anar á distribuhir las municions es trobá ab que ni faltava gran part. Una porta del polvorí estava espanyada. Es va maná fer un registre general, trobantse ab que la pólvora havía sigut lleusada en una gran cisterna. Després s'en va trobá també en altres pous enterbolint l'aygua. Es veya prou clar qu'algún traidor havía mullat la pólvora pera que'ls defensors de la plassa, sense municions, tinguessin de rendirse. Es feren averiguacions pera trobar al culpable. Tot fou inútil. Sols es sapigué qu'havían desaparescut dos soldats del batalló de la Veguería de Tortosa.

Al sapiguerho en Rocafort, va convocar junta de capitans pera veure lo que s'havía de fer.

Es van mirar las municions que quedavan en els cossos y's vegé qu'encare podían durar dos días. Potser els de la capital anirían en son socorro

Digitized by Google

avans de passar aquest temps. Peró vingué el tercer día y els reforsos no arribavan.

Alashoras es va acordá demanar parlament.

Desde la muralla y devant del quartel manat per don Fernán de Ribera, cridaren als sitiadors tiranloshi un escrit pera'l Marqués de los Vélez demanant parlament pera la capitulació. En Fernán de Ribera doná dugas horas de treva pera anar á veure al de los Vélez. Passadas aquestas es presentá ab sos dos germans don Lluís y don Francesch y el Serjent Major don Manuel de Aguiar, va baixá el Baró de Rocafort ab en Vilosa y en Metrola.

Els delegats castellans duyan ordre de no avenirse ab cap capitulació firmada com es costum á la guerra. Segons el Vélez els hi havía manat, devían exigilshi la rendició á discreció absoluta.

Els Catalans demanavan suspensió de treva pera celebrar millor els concells; y sortir després ab armas y bagatges y ab tots els honors de la guerra, segons es us quan se tracta de lleals combatents.

Exigiren els castellans que's rendissin á discreció. Y mentrestant els Irlandesos d'en Tyrons van comensá el foch avans d'acabarse el terme del parlament.

En Rocafort, en Vilosa y en Metrola es van retirar en bon ordre protegits pels seus mosqueters. Els delegats d'el Vélez degueren la vida á la generositat d'aquestos, que no sols no volgueren disparar contra ells, sino qu'els acompanyaren fins á son camp.

Al cap de pocas horas se van acabar las municions; els nostres sols s'hagueran pogut batre ab arma blanca. Y els socorros no arribavan. A tot això van veure acostarse ab gran valor, á la muralla, al Serjent major Aguiar, demanant altra volta seguir el parlament Y després d'una discussió llarga y de mil promesas de benignitat per part dels reals, es rendiren els de la Plassa, pregant que sels hi respectessin las vidas é hisendas, confiats en la caballerositat dels qnefes Espanyols.

La entrega de la vila es va fer en bon ordre. Els capitans van constituirse presoners en las tendas del Estat Major espanyol; els individuus de la guarnició anavan sortint per la porta qne dona al camí del mar entre la caballería d'en Filangreri y d'en Quiñones. Com que duyan algunas prendas de valor, aquells soldats que per son ofici es consideravan obligats á fer mal á tothóm, els hi prenían. Un d'ells á qui li volían robar una capa gascona, va defensarse; y alashoras la caballería va desenvainá las espasas y els va acometre ab furia.

La matansa fou horrible! Aquells infelissos que havían confiat en l'honor castellá, veyentse enganyats y sense armas, corrían esvarats fugint de la mort. Els soldats d'en Quiñones y els *llaugers* Italians els matavan enfilantlos ab las llansas ó partintlos á cops de sabre. Rodavan per terra els membres tallats ab els mutilats cossos. No's sentían més que gemechs y lamentacions y no's veya més que sang y tremendas feridas. Alguns, al arribar á

Digitized by Google

la platja es tiraban al aygua pero els matavan á trets Els altres tractavan de vendre caras sas vidas tirant pedras als genets que s'els hi acostavan.

En menos d'un quart més de setcents presoners catalans van ser degollats en aquellas planas. Y després, la soldadesca, borratxa de rabia, desmontant va acabar sa feyna rematant als ferits y registrant y despullant als cadávres Al assessinat seguía el robo; era lley en els exércits espanyols de Sa Majestat Católica.

Al sapiguerho el de los Vélez fingí sentir lo succehit dolguentsen molt; fins digué que més s'haguera estimat perdre á sos dos fills que no que sos soldats cometessin tals infamias, mes no va pas castigá als culpables.

Al s'endemá Cambrils fou saquejat per ordre seva.

Y els Consellés de la Vila, l'Arcalde, el Serjent Major Metrola y el capitá Vilosa, foren judicats sense escoltarsels y s'els escanyá en sos propis allotjaments mentres dormían

Al clarejar aparegueren penjats ab sas insignias en els marlets de las torres, ab gran escandol d'alguns bons cavallers castellans que van protestar perque s'había violat la paraula dada á la entrega, per no estar escrita. Aixís va demostrar el Vélez son dolor per la matansa de la vigilia, excusant son procediment ab lo de que, «las vidas de tots els subdits son de son Rey (y per lo tant del Virey son lloctinent) y que las d'aquells ho eran dos cops; com subdits y com culpables».

Google

Després es va tirar á terra un tros de muralla, volant una de las torres y els presoners que quedavan, excepte els de Tortosa (que foren perdonats per haver sigut aquesta vila la primera en aceptar al virrey de Felip IV), van ser enviats á galeras per tota sa vida.

Al Baró de Rocafort, l'exércit real se'l endugué lligat y presoner á Reus, qu'había obert sas portas sense fer cap resistencia, pera fer ab ell un cástich exemplar y tremendo.

III

En el quartel principal de Reus, s'havían doblat els centinellas. El Duch de Leganés, que manava la plassa en nom del Rey d'Espanya, havía reforsat totas las guardias, pera evitar un cop de ma qu'es pogués intentar á la presó pera posar en llibertat al de Rocafort, el Capitá de la sublevació del camp. A n'aquest se l'havía tancat en un calabosso, en els soterranis del edifici, sens comunicació ab l'exterior, vigilat continuament per centinellas, que tenían la ordre de ferli foch al primer intent d'escapatoria.

El gros del exércit real del de los Vélez estava ocupat en el atach de Salou y de Vilaseca, punts qu'encare's resistían. A Reus hi havían quedat dos batallons Castellans y cent cavalls, alguns Tudeschs, las pessas de la Vila y homes pera servirlas. Per precaució s'havía fet un registre general y s'havían

recullit totas las armas dels vehins. Es va publicá un bando castigant ab pena de la vida l'us d'armas blancas ó de foch, y manant qu'es lligués ab una cadena, á la taula de menjar, els gavinets de tallar pa y fins els dels cuberts. Y las rondas passavan per las casas á veure si s'havía complert l'ordre. El Duch de Leganés havía instalat son govern militar y sas habitacions en una antiga casa nobiliaria del antich arrabal de Santa Agna, quins amos havían fugit al acostarse els reals, anantsen cap á Barcelona. Eran patriotas que no volían sufrir el jou del exércit enemich.

A la tarda atravessava l'arrabal de Santa Agna una dama vestida de negre ab la cara cuberta ab un vel. L'acompanyava un home d'uns cinquanta anys, embolicat ab una ampla capa fosca. Eran n'Agna-María, la dona del desventurat Baró de Rocafort y un vell criat que la seguía.

Son marit, al aceptar la quefatura de las milicias y al pendre possessió del mando de la plassa de Cambrils, no va escoltá sos prechs de deixarla quedar ab ell á la Vila, y l'havía enviada, acompanyada del criat de sa confiansa, á casa d'uns parents á l'alt Priorat, lloch més segur pera ella.

Digitized by Google

Desde allí, ella havía sapigut la rendició de la plassa, el degollament dels presoners, la infame mort que s'havía donat als capitans, y que el seu marit estava á punt d'entrar en capella pera ser decapitat ó arcabussejat á Reus, pera aterroritzar aixís á tots els bons defensors de Catalunya.

Al sapiguer la noticia maná qu'ensellessin dos cavalls y ab son fidel criat aná á Reus, sense escoltar els concells de sos parents que li prometían arreglarho tot mitjansant l'intervenció d'un adicte á la causa del Rey d'Espanxa. Una amiga seva viuda, els allotjá á casa seva.

N'Agna-María y son criat arribaren á la porta del Govern Militar y demanaren al centinella que avisés al oficial de Guardia.

Sortí aquest y'ls preguntá qué volían.

—Veure al Duch de Leganés—respongué l'Agna.

—Diheuli que hi ha una dama que'l va coneixer á casa del Virey de Catalunya que vol parlar ab ell.

L'oficial puja l'escala del palau, y al cap de poch torna ab l'ordre de fer passar á la dama, sola.

Son acompanyant, mal de son grat, tingué d'esperarse sentat en un dels banchs de la guardia. Na Agna-María pujá depressa la escala. Al arribar á la porta del primer pis trobá un criat del Duch que la portá fins á las habitacions d'aquest. El Duch la esperava dret á la porta. Entraren tots dos y's tancá la porta darrera d'ells.

Quan se trobá sola ab el de Leganés, se va tirá enrera'l vel, s'agenollá á sos peus, y plegant las

mans en actitut de prech, feta un mar de llágrimas li digue, casi sense poder articular las paraulas:

—¡Per Deu, senyor Duch! ¡La vida del meu marit!

El Duch la mirá quedantse un moment parat, com recordant quelcóm, y després, donant un pas enrera, digué:

—¿Vos?

—Sí, jo, — respongué N'Agna-María, — jo que vinch á demanarvos indulgencia pera'l meu marit, que va batres com un valent, que's portá com un lleal, que's rendí baix paraula d'honor y qu'are, segons se diu, se'l vol matar com á un criminal ó un bandoler.

—¿El vostre marit?...—digué el de Leganés, com no comprenent de qui s tractava.

—Sí, el meu marit, el Baró de Rocafort, el defensor de Cambrils—va respondre ella.

El de Leganés es va quedá atónit. La mirava y no podía creure lo que veya. Aquella dona qu'ell havía volgut per muller, quina má havía demanat pera ell al mateix Virrey de Catalunya, era ara la muller del primer capdill que'ls hi tancava'l pas, y ara li venía á demanar á n'ell la vida de son rival afortunat. Va arrugá las cellas, va perdé'ls colors de la cara, y creuhant els brassos va quedarse un rato pensatiu, mentres la infelís Agna-María, seguía á sos peus pregant.

De prompte, com si un raig de llum l'hagués

enllumenat, cambiá d'aspecte y dirigintse á la anguniosa dama, li digué ab to amable:

—¡Aixequéus, senyora, que en aquest món tot té arreglo!

N'Agna s'aixecá més tranquila, creyent que l'havía commogut. Y ell, agafantli la má, la dugué fins á una gran caixa-banch adossat á una de las parets pregantli que's sentés, fentho ell á son costat.

—El vostre marit,—li digué,—ha sigut un súbdit rebelde; peró jo puch salvarli la vida, encara que será comprometenme. Y aixó ho faré per vos, Agna, perque jo vos he estimat molt y malgrat els vostres desprecis y la vostra negativa á ser la meva muller, segueixo encara estimantvos. A preu d'or vaig obtenir un retrat vostre, una miniatura que vareu regalar á la filla del marqués de Villafranca. Un criat que fugí al assaltarme'l palau salvant alguns objectes, me'l vengué y no s'ha separat de mí ni un moment.—Y dirigintse á una arquilla que hi havía en un recó de la sala, obrí un calaix y en tragué una miniatura y ensenyantli li digué:—¡Miréu! Ja veyéu quant vos estimo, hermosa enemiga, malgrat la vostra negativa. Sí, vaig á compláureus y vos faré entregar el vostre marit y podréu fer d'ell lo que vulguéu, peró espero que vos no seréu ingrata ab mi. Sols vos demano una tregua d'una nit que passaréu en mos brassos, y al eixir el sol surtiréu ab la ordre pera reunirvos ab el meu felís rival.

—¿Y aixó'm proposéu á n'á mi, mal cavaller?

El Duch estirá els brassos com pera agafarla per la cintura.

—¡Enrera! — digué ella. — Feu que m matin ab mon marit si voleu, peró aixó ¡may!

—Donchs, morirá—digué fredament el Duch.

—Y també vos ¡á Deu ho jurol — li respongué ella, aixecant la má al cel indignada. Y sens afegir paraula, obrí la porta y baixá depressa la escala sostenintse en el passamá fins arribar á la entrada.

Al peu la estava esperant son fidel criat. Al véurela baixar sofocada li oferí'l bras y ella sostenintse en ell, sortí del palau en direcció á son allotjament.

***

Eran las cinch de la tarda. N'Agna-María estava á casa la amiga viuda, ahont s'havía allotjat, en la part central de la vila. La entrevista ab el de Leganés, l'havía fet tornar com boja. Feya tres nits, desde que sapigué'ls successos de Cambrils, que no dormía. Duptava y estava rabiosa. Tan aviat buscava plans de venjansa, com se desesperava. La seva amiga tractava de donarli consol, peró era inútil. Per fí va cridá á son criat y li digué:

—Joan, ¿no trobarías alguns homes valents pera assaltar la presó?

—Impossible, senyora. Els nostres están tots presos ó morts, ó s'han retirat á l'alta montanya. A més, á la primera senyal d'atach al parch matarían al vostre marit. No faríam res més qu'adelantar sa mort.

—¿Y ab diners, no's trobaría cap d'aquests brétols que fan la guardia, que li facilités la fugida? Els hi donaré or, molt or, totas las mevas joyas y'l qu'está enterrat á casa. A veure si emborratxas al Serjent Tudesch, ó á un mercenari d'aquests que fan la guerra per l'interés que'ls hi reporta... se li donará un salva conducte pera qne's reuneixi ab els Catalans y pugui anarsen á sa terra ó allá ahont vulgui ab els diners.

—¡Hum!—digué movent el cap el vell Joan.— Ho probaré, mes no ho crech possible Ja s'haurán previngut. Las guardias deuhen estar dobladas... peró hi aniré á veure s'hi puch fer quelcóm.

—Per are té aquesta bossa, — va dirli, donantni una plena de monedas d'or. — ¡Vésten y que Deu t'ajudi!

El vell Joan va agafar el seu barret y la seva capa y s'en va aná cap á la Plassa dels Quartels.

***

Avans d'una hora ja havís tornat N'Agna María l'esperava ab ansia en el balcó principal de la casa.

—¿Quínas noticias me portas?—li digué, en arrivant.

—Dolentas, senyora. La guardia de fora es Tudesca y no permet que ningú s'acosti á vint passos del quartel sense cridarli el *quien vive*, ab l'arcabús apuntat. Totas las portas están vigiladas. La guardia de dins, segons hi pogut sapiguer per un taberner que'ls hi ven el vi, es tota Castellana, formada per soldats vells de confianza.

—Y aquest taberner, no haguera pogut...

—Res, senyora. Li fan deixar el vi y els queviures devant de la porta del quartel y ells els entran. Y no'l deixan parlar ab els soldats.

—¡Ah! ¡Malehits siguen!—digué Agna, y caygué com morta sobre una cadira.

—¿Tens una daga?, va dirli al cap d'un moment, aixecantse com una fera.

—¿Daga? respongué en Joan.—Han recullit totas las armas, y ja sab vosté que, al entrar, en la guardia del portal ens han registrat, pera veure si duyam armas.

—No hi fa res—digué ella—tu tens forsa, romp la cadena que subjecta un dels gavinets de la taula del menjador y dómal.—En Joan s'en va aná, tornant desseguida.

—Els gavinets tenen la punta roma. Y la cadena es tan forta que primer la taula es faría estellas. No hi pogut trencarla. Peró aniré á veure si trobo una llima, potser un manyá voldrá deixármela. Y va sortir en direcció al carrer pera buscarla

***

N'Agna María, esperava ab gran ansia que'l criat tornés. Sentí de prompte sonar una campaneta pel carrer. Va sortir al balcó y vegé una mica lluny un escolá vestit de vermell, portant un plat de coure ab un Crist á sobre, en una má, y en l'altra, una campaneta. L'escolá s'aturava devant de cada cantonada, dava tres cops de campaneta y ab veu estridenta y de plany resava una oració, de la qu'ella sols ne pogué entendre algunas paraulas.

«... capella... al eixir el sol... Pregueu per la seva ánima.»

Una suhor freda regá tot el seu cos. Vagament endevinava el terrible significat d'aquell estrany *pasa-calle*.

Fent un suprém esfors, entrá altra volta á la sala y va cridar á la seva amiga, la propietaria de la casa, preguntant que designava alló.

Aquesta, barbotejant, li respongué.

—... son els escolans de la Confraría de la Sang... que... que... surten... quan hi ha un condempnat en capella...

—Sí, peró... — contestá N'Agna ansiosa — ¿y el condempnat... quí es aquest condempnat qu'ha entrat en capella? ¿quí? digas.

—La seva amiga no s'atreví á dirli més que paraulas incoherentas.

—No ho sé .. deu ser... com qu'en aixó de la guerra hi han tantas sentencias.

—... Es el meu Antoni... ¿Vritat?

A tot aixó se sentiren altra volta els tres tochs de campaneta, seguits de la veu de l'escolá de la Sang que cantava sota dels balcons

—«Estimats confrares. El Baró de Rocafort, comandant d'armas dels sublevats de Cambrils, ha sigut posat en capella pera ser arcabuseiat de bon dematí. Encomaneulo á Deu, en vostras oracions, pera que mori cristianament, y després ¡pregueu per la seva ánimal»

—N'Agna doná un crit esferehidor y caygué sense sentits á sobre una cadira. Cridá la seva amiga als criats, hi acudiren aquestos y donaren auxili á la infelís Agna-María. Al cap d'un rato de fregarli els polsos, de picarli las mans y de ferli olorar esencias fortas, torná en sí. El vell criat havía ja tornat. Ella el va mirá, va mirá als demés, y va quedarse un moment parada com si's despertés d'una esgarrifosa pesadilla. Al fí va demaná que la deixessin sola ab el criat pera donarli ordres reservadas.

Un cop foren á fora els altres.

—Qu'hi ha—li digué.

El criat estava trist ab el cap baix sense gosar á respondre.

Digitized by Google

Al últim, al repetirli la pregunta, respongué ab pena.

—Res, senyora, res. Ni un sol manyá que vulgui servirnos, ni un armé que vengui una arma. Tenen ordre de no vendre res baix pena de la vida, al que no hi vagi sense una ordre del Govern militar de la plassa y no volen exposarse. A més están vigiladas las aevas casas. N'Agna torná á quedarse abatuda. El pobre veil restava dret y mut.

Es va sentí altra volta sonar la campaneta y el cant planyívol del escolá que s'anava allunyant.

N'Agna se va alsá com moguda per un ressort.

—No has sentit—li digué.

—Sí, senyora; per desgracia hi topat al venir ab un dels germans de la Sang.

—Jo tinch de matar á n'aquest monstre! digué com boja.—¡Y no poguer salvar al men marit!—y'a posá á plorar desesperada.

—El criat cridá á las minyonas pera que cuidessin á la senyora, y ab bonas paraulas tractá de donarli entenent de que encara no s'havían perdut las esperanaas; que tal volta si anés á veure al batlle de la vila, ja qu'havía sigut el primer en sometres al govern de S. M. Católica, potser podría obtenir l'indult. N'Agna restá un rato pensativa y després va retirarse á sas habitacions. Peró avans d'anarsen al aeu quarto va dir al seu criat.

—Te recordas del Pare Félix.

—El Prió dels Franciscans?

—Sí, al mateix. Pues vesten volant y que vingui

Digitized by Google

desseguida. Dígali qu'hi vas de part de la Baronesa de Rocafort. Que necessita veurel ara mateix, pera consultarli un cas grave de conciencia. El criat feu una cortesía y s'en va anar.

N'Agna-María entrá en sa cambra y va desplomarse en un silló. A lo lluny se sentía encara la ven del escolá que invitava á pregar pel qu'estava en capella.

***

Al cap de poch rato va obrirse la porta y aparesqué'l criat, dihent:

—El Reverent Superior dels Franciscans.

—Que passi—respongué Agna.

Y entrá un Frare gris, d'aspecte venerable, alt y gros; home d'uns cinquanta y tants anys. El criat tancá la porta, y ella s'alsá.

—¡Parel

—Sentat filla meva; ¿en qué puch jo servirte?—li preguntá ab veu dolsa mentres s'assentava en un silló de cuiro al costat de la Baronesa.

—L'he enviat á buscar, á vosté ab preferencia, perque ha sigut sempre un bon amich de la nostra familia y un entusiasta defensor de nostra causa. Tinch de confessarme. Me passa quelcóm de molt grave. Ya deu sapigué qu'aquets infames, no con-

tents ab els assessinats de Cambrils, trencant lo promés en la rendició, are van á arquebuseijar al meu marit.

—Ho sé—respongué'l relligiós.—Jnstament el definidor de nostra ordre Fra Geroni s'ha encarregat de darli els auxilis espirituals fins al últim moment. Desde qu'el seu marit entrá en capella que l'acompanya.

—¿Y bé?...

—¿Qué?

—¿No podríam salvarlo?

—Filla meva, desde que vaig sapiguer que l'havían portat á Reus qu'estich treballant pera que s'el perdoni, y tot es inútil. Hi mogut cel y terra. Hi enviat un recader al de los Vélez qn'are está devant de Salou. Hi fet demaná una prórroga de la execució al de Leganés per l'Ajuntament; tot en va. Volen sacrificarlo y ho farán.

—¿Y ferlo escapar?

—Impossible; han prés totas las precaucions. Fins han registrat á Fray Geroni avans d'entrar en la capella.

—Donchs alashoras,—digué Agna-María,—li demano confessió pera dirli un secret, y pera que m'aconselli qué tinch de fer.

—Ajonollat, filla meva,—li digué el reverent.

Y ella agafant un coixí de vellut qu'hi havía demunt d'un sofá s'agenollá als peus del frare y després d'haver fet l'acte de còntrició li digué:

—Pare; es el cas que hi ha un medi pera salvar al meu Antoni, pero aquest medi es infame.

El frare la mirá sorprés y ab curiositat, y ella va seguí:

—Al arribar á Reus quan vaig sapiguer lo que volían fer al meu marit he anat desseguida á veure el Goveruador de la Plassa.

—¿El Duch de Leganés?

—Sí, el mateix. He anat á veurel pera demanarli gracia.

—Y ell ¿qué t'ha dit?

—M'ha rebut ab molta amabilitat, ab massa amabilitat, y m'ha recordat que m'havía volgut per muller, tirantme en cara ma negativa, quan el Virey de Catalunya va demaná la meva ma pera ell; que considerés que lo que jo li reclamava era, ni més ni menos que la vida del seu afortunat rival, peró qu'ell me la concediría ab la condició... ab la condició... de que jo fos seva tota aquesta nit.

Fra Félix se va impresioná fortament, y va quedarse reflexionant. N'Agna plorava.

Al últim el reverent li va preguntá:

—Y ¿qué li has respost?

—¡Qu'el mataríal Y ell s'ha veujat feutlo posar en capella...

Y aquí el plor va interrompre las paraulas de la Baronesa.

—Y are ¿qué pensas fer?

—Jo, — respongué ella ab la vista extraviada.— ¡Matarlo!

Digitized by Google

—¿Y cóm? Si no hi ha en tot Reus un'arma; fins els gavinets del refectori del convent tenim encadenats á las taulas. Y després, que ab això no logras salvarlo, sino perdet.

—Res me fa; morint el meu marit jo no vull viure. En quan á medis ja ni han quan se vol. Agafaré unas estisoras llargas, las desfaré y ni clavaré una al cor á n aquell lladre.

—¡Calmat, filla meva!

El relligiós va quedarse un bon rato pensatiu. Era un patriota y avans que tot, el dominava l'idea de salvar al organisador de las milicias del camp. Catalunya necessitava capitans lleals, valents y de prestigi, y'l Baró de Rocafort era un d'ells. Aixís es qu'acudí á la cassuística y digué á la infelís Baronesa:

—¿Vols salvarlo al teu marit?

—¿Si vull?...

—¿Aborreixas al de Leganés?

—Ab tota la meva ánima.

—¿Farás el que jot diré?

—Ho faré.

—Donchs entregat aquesta nit, ab la condició de que't dongui l'ordre de llibertat del teu marit, pero que te la dongui á tu mateixa á la ma. Y anirás á treurel de la presó.

N'Agna María s'el mirá com si no bagués sentit be lo que son confessor li deya.

—Si—va afegí Fra Felix — quan ab un mal més petit, que pot borrar la penitencia, es possible evi-

Google

tar un mal grave, irreparable, no hi ha dupte, es lícit ferho.

Y aquí citá un text en llatí del quin la pobre Agna María no n entengué un sol mot.

—Escolta bé lo que vaig á dirte. Pots entregarte á cambi de l'ordre de llibertat. Carrego axó sobre la meva conciencia; pero ab la condició de que tu no prenguis part en l'acte més que com un cos mort. No pecant l'esperit després jo podré absóldret. Altre condició. El teu marit no deu sapiguerho may.

—Pero ell—respongué n'Agna—ell ho sospitará. ¿D'ahont ve la meva llibertat? me preguntará tot seguit.

—Li dirás que jo li he obtinguda. Y en sortin de la presó tu y ell veniu al convent. Allí ja os disfressarán de frares y sortireu acompanyats d'un llech, en dos matxos y anireu á Barcelona; no fos cas que las tropas reals no's conformessin ab l'ordre del Governador de Reus y'l possessin pres á ell altra vegada.

A tot axó es va torná sentí novament la campaneta de la Cofradía de la Sang.

—Donguim la seva absolució, pare, — digué N'Agna.

El relligiós li va doná la benedicció, y després axecantse abdós li digué:

—De bon matí, darrera de la plassa dels quartels vos esperará la tartrana del convent, podreu ficarvoshi tu, el teu marit y Fra Geroni, que tot estará preparat.

Ella li besá la ma, y el frare s'en va aná fent una reverencia. El rellotge del campanar de San Pere tocava las vuyt.

Quan Agna es va quedá sola murmurá entre dents.

—Res hi fa, te rahó Fra Félix, lo primer es salvar al meu Antoni; pero després... ¡ah! després, un cop ell estigui á salvo ab els defensors de la Patria, alashoras á n'aquest monstre'l mato... ¡Si l'l mataré perque no vull que ningu més que mon marit pugui dir que he sigut seva.

***

A las deu de la nit, la infelís Agna María sortía de son allotjament sens que ningú la vegés, emboli cada en un manto, la cara tapada, dirigintse ab pas insegur al Palau del Governador de la Plassa. No hi havía ningu pels carrers; no més de quant en quant els recorría alguna patrulla.

Arrecerantse á la paret va arribá al allotjament del de Leganés. La porta estava tancada. Sols quedava obert el porticó. El centinella la va aturar, y ella va demaná per l'oficial de guardia, puig es tractava d'un assumpto urgentíssim pera'l senyor Duch. Va sortí aquest y va conéixer á la dama de la tarda.

—Passi recado al senyor Duch y díguili que vinch á veurel,—li digué ella.

Al cap de poch rato, l'oficial va torna ab un fanal, enlluminá la escala y un cop foren al devant de las portas de la habitació del general es va retirá.

Aquest la esperava.

—¡Al últim haveu vingut!—li digué.

—Aquí'm teniu!— respongué ella.

Y las portas de la habitació's varen tencar.

***

Apuntava l'auba quant N'Agna-María sortía del Govern militar, ab un plech á la má, sagellat ab cera roja. Caminava depressa cap á la plassa dels quartels quant una ronda la va detenir.

Ella mostra el plech al cabo y li digué:

—Porto una ordre del General pera'l quefe de las pressons militars.

El cabo feu qu'un soldat l'acompanyés.

Arribaren al edifici y van aturarse sota l'arch que li dava entrada. El soldat va parlá ab el centinella, aquest va cridar al quefe de guardia y va sortí un oficial que va parlá ab la tapada; y el soldat s'en va tornâ á reunirse ab els de la seva patrulla.

N'Agna li digué al quefe, que portava aquella ordre urgent del Duch de Leganés pera que li entreguessin el Baró de Rocafort qu'estava prés allí.

L'oficial agafá l plech, va mirar el sagell del Go-

vern militar, y li respongué qu'anava tot seguit á donarlo al Governador de las presons, qu'ella no podía entrar, peró que s'esperés sentada; y li ensenyá un banch sota del arch. N'Agna-María es va sentá y va esperarse.

El cel clarejava. L'auba comensava á tenyir els núvols de rosats reflexos, peró la part interior del edifici encare estava á las foscas.

La dama esperava anguniosa. Al cap d'un bon rato va sentí redobles de timbals y tochs de cornetas. Va pensá que tocavan la diana. Més tart va sentí una descarga que la feu tremolar, peró s va serená—son las salvas que fan al clarejar — es digué. — Va passar un altre rato y vegé venir al oficial ab un fanal á la má, el que va dirli.

—Are li entregarán. La ordre s'ha cumplert. Y deixant el fanal demunt del banch s'en va aná.

Ella es va alsá ansiosa; y van sortir quatre soldats portant en una parigüela, que van deixar devant d'ella, l'ensangrentat cos del Baró de Rocafort, mitj tapat ab sa capa.

El de Leganés havía extés la ordre de que li entregessin mort.

Al coneixel, N'Agna-María, doná un crit esgarrifós y caygué desmayada sobre'l cos de son marit.

IV

Las tropas reals després de la matansa de Cambrils anaren apoderantse de casi tot aquell camp. Vilasseca fou pressa per assalt. Salou es va rendir. Peró Mr. d'Aubigny, vell militar francés expert en tals cassos, exigí capitulació, escrita en tota regla, enviantla per un falutxo á Fransa.

El D'Espernan á Tarragona va probar de resistirse, peró els vehins refusaren defensarse. No tenía més que'ls seus mosqueters y la cavallería Francesa, unas compañías lleugeras de cavalls Catalans y el batalló de Santa Eulalia. Mr. de Sainte Colombe, son lloch tinent, es defensá ab valor desde'l fort que domina la ciutat,mes al fí tingué de rendirse.

Alashoras, D'Espernan, obligat pel Cabildo y pel Concell, va capitular. Demanava sortir ab tots els honors de la guerra manant als francesos y catalans, batent timbals y tocant fifres.

Sols se li permeté sortir ab els seus, prometent baix paraula d'honor anarsen á Fransa y no lluytar més en el Principat. En quant al batalló de Santa Eularia y á la cavallería lleugera Catalana serían disolts y'ls soldats repartits en els batallos Castellans; sa bandera sería trofeu de guerra d'Espanya, y els capitans quedarían presoners D'Espernan va firmá, y al presentarse, al ferse fosch, pera la entrega, cubrí el camí de mar ab sos cavalls y mosqueters, de manera que'n Rosell ab son batalló y els seus cavalls pogués sortir ab ells, salvant els seus homes, ab las armas, municions y la bandera. Quant els de los Vélez els cercá, ja eran lluny.

A tot aixó's va sublevá Lleyda, y prenent el mando el Comte de Sant Pol reuní alguns batallons Catalans, sortí á campanya contra'ls Católichs atacant á Tamarit, fent presoners als batallos Navarros qu'allí estavan acoplats pera anar á engroixir l'exércit real de Tarragona, y després, s'entorná á Lleyda privant aixís d'aquest refort als de los Vélez.

Lo mateix feu don Joan Copons ab son batalló y els miquelets, asaltant la vila d'Orta d'Ebre, fent retirar al mateix temps als Castellans que de Tortosa arribavan al auxili d'aquella plassa. Mentrestant els de los Vélez, va anar avansant sobre Vilafranca ab el gros de son exércit. Retirat en D'Espernan ab sa cavallería y mosqueters, las forsas Catalanas es van refugiá á Martorell. Pel camí els reals

Digitized by Google

van assaltar San Sadurní y es van aturar devant de Martorell pera posarhi siti.

Pro en Margarit que ja tenía fama de bon capitá, donant una volta, va picá la retaguardia de los Vélez y anant á Constantí el prengué per sorpresa, va llibertá més de trescents catalans presoners y entranthi va deixá que las milicias del camp, qu'ell manava, venjessin á sos germans de Cambrils.

Més de cinch companyías de reals, ab ferits y malats foren degolladas.

En cambi el dels Velez cremá un poble. Al arrivar devant de Martorell l'exércit catalá manat per en Tamarit, que ja havía tornat de Fransa, el tercer conceller y Mr. de Serignan ab els Francesos, resolgueren retirarse á Barcelona, y allí esperar al enemich.

Serignan ab sa caballería protegí la retirada detenint desde las murallas Mr. de Cenessé y el de Balandon á n'els reals ab un seguit y encertat foch d'artillería

Al entrar els Castellans no hi van trobar més que personas indefensas y van desahogar sa crudeltat ab ellas

Las donas eran violadas devant de sos pares y marits y degolladas després ab ells; els nens de pits els enfilavan en la punta de las picas, els vells eran arrastrats á la cúa dels cavalls. Els Católichs no van respectar ni sexe ni edat ni estat, ni res. Els mateixos sacerdots foren assessinats al peu dels altars, mentres deyan la missa.

***

A l'amenassa del exércit real, Barcelona respongué proclamant Comte, President de la Republica Catalana, á Lluís XIII de Fransa.

Al arribar devant de la capital, el nombrós exércit dels Vélez, se detingué esperant reforsos, donchs no era fácil de pendre sens posarhi un siti en tota regla.

Tota la ciutat comtal estava ben armada y ben fortificada. En sos campanars y baluarts hi onejava la bandera Catalana ab els penons sembrats de lliris dels francesos. Las murallas, els baluarts, els forts, tots estavan artillats y ben defensats pels ciutadans armats y regimentats ab una bona disciplina y un millor entusiasme. A son cap hi havían els membres del Concell y alguns capitans del país qu'havían servit á Flandes y á Italia, y alguns Mestres de Camp y oficials francesos, que, ab tropas escullidas y nombrosas municions de guerra, havían vingut á ajudar á Catalunya.

En pochs días s havían montat fábricas de pólvora y una fundició de canons. Tots els manyans forjavan espasas, puntas de picas y canons de mosquet. Tots els ciutadans útils dels 18 als 50 anys havían agafat las armas. Cada día se feyan exérci-

cis de tir y del maneig de la pica y de la espasa. El jovent distingit formá, entre altres, un regiment de cavallería; els estudiants tres batallons.

Las nombrosas tropas del Marqués de los Vélez van obrir trinxeras y es van acampar tot al voltant de la ciutat, á certa distancia. Se trobavan sense canons de batre, que's van enviar á buscar á Tarragona. Per fí van arribar y el siti fou posat ab tota regla.

A cada punt hi havían petitas escaramussas entre'ls sitiats y els situadors. Unas vegadas eran els mosqueters Gascons que junt ab els miquelets Catalans anavan á sorpendre un convoy de quevivres. Altras, una companyía d'estudiants que s'apoderavan d'un magatzém de municions, ó gent de la costa qu'ab la protecció de la fosca de la nit, calavan foch á un rengle de tendas de campanya. Devegadas, se desafiavan prop de la Creu Cuberta dos regiments de cavallería, l'un de la ciutat y l'altre del Quiñones. Alashoras, las murallas y terrats, teuladas y campanars s'omplian de generació, com si's tractés d'anar á veure alguna funció de gala. Els cavallers Catalans surtían vestits de festa, segons la moda francesa, ab grans feltres plens de plomas riquísimas, quína copa estava forrada ab un casquet d'acer; ab lluhentas y cizelladas corassas; sos rissos llarchs presos ab cintas que'ls hi regalavan las sevas aymías, ab colls de puntas, *coleto*, guants y botas altas d'*ante* groch. A voltas marxava ab ells alguna dama atrevida, acompanyant al seu

Digitized by Google

germá ó al seu aymant. Al só de las trompetas, corrían fins á toparse ab els Espanyols, se barrejavan envolcallats en un núvol de pols y fum. Se sentían els trets de las pistolas que'ls Catalans enjegavan al cap dels cavalls ó al ventre dels genets, lluhían las corassas, llampaguejavan las espasas, voleyavan las plomas y las bandas; y quan els Castellans giravan grupas, fugint desgavelladament, bo y perseguintlos els hi cridavan: «Cobarts, tot es hu aixó ó degollar als presoners de Cambrils!»

L'Arquebisbe de Burdeus, ab tot un tren de batre, havía arribat ab una esquadra pera ajudar ala de Barcelona.

Els mariners de la costa s'havían armat en cors y ajuntantse ab aquesta esquadra francesa, molestavan bon xich als Castellans. Aquestos, no poguentho aguantar, se refugiaren darrera de trinxeras bastant altas qu'aixecaren tot al llarch de la costa, gayre bé fins á Garraf, passant pel peu de Montjuich, que'ls dominava.

Ademés, posaren un doble siti á la montanya y á la ciutat.

Al cim d'aquesta montanya, els Catalans hi van fer un fort á corre-cuyta al sapiguer que las tropas de Felip IV s'acostavan. De primer van aixecar un castell que protegiren ab grans *bastions* y fosos. El fort estava defensat per alguns regiments de tropas Catalanas, tres companyías de soldats veils francesos y cinch del batalló de Santa Eularia. Ademés, s'hi van aplegar els que van escaparse dels dego-

llaments de Cherta y de Cambrils, y alguns miquelets del Priorat. Gent armada de varias poblacions del camp havían anat també allí buscant un lloch segur. Els oficials francesos els havían ensenyat l'exercici de las armas. Els mariners, servían els canons

Aqueix doble siti feya ja molt temps que durava, y tant el castell, com la ciutat y els baluarts s'aguantavan ferms. Y Montjuich, per sa posició, poguentse, ab un telégraf óptich, fèrse senyals convingudas ab els defensors de Barcelona, posava constantment en perill als sitiadors. Era, donchs, precís pendre'l castell á tota costa, y el de los Vélez, creyent poguer apoderarsen pera desde allí dominar la capital de Catalunya, doná ordre d'assaltarlo.

Mes, els del castell vigilavan. Havían fet una gran llanteroa al cim d'una torreta, de ahont hi feyan senyals. Allí hi cremava un gran foch de resinas, quitrá y llenya seca, que's reflectava sobre una planxa d'aram pulit, corvat com una teula, y aquesta planxa, que feya girar y inclinarse un gran aparell de rellotjería, projectava á voluntat un gran raig de llum molt viva, que il-luminava la banda de montanya que's volía veure. Al aproparse l'exércit real, els hi van encarar els raigs de la llanterna, deixant á las foscas el cantó de montanya de la banda de mar, per ahont pujavan á ajudarlos unas companyías de la ciutat. Quan aytals companyías arrivaren al cim, se trobaren las tropas reyals entre dos fochs. La llanterna il-luminava la lluyta. Van ser

Digitized by Google

tan terribles las descárregas d'arcabusería y la metrallada, que'ls assaltants van tenir de fugir á correcuyta. Tot el temps que vos durá la lluyta, la llanterna enviava sos raigs al camp contrari. D'aquesta manera, il-luminat el camp, podían assegurar els trets els defensors de las murallas. Al declararse en retirada, los va aná seguint un raig de llum de la llanterna y una pluja de balas desde'l baluarts. Las perduas dels de los Vélez foren grans. Aquest, en junta de generals, prengué'l determini d'anar avansant á cobert, per mitj de *sapas* volants. Aixís resguardat, podría anar pujant la montanya fins a coronarla y aproparse al castell sense perill.

Ja las trinaeras estavan aprop del fort. Era un día de festa. Cap á las quatre de la tarde, se va veure dreta sobre la muralla, issarse la figura esbelta d'un ajudant de camp Catalá, tot vestit de negre, ab sa banda de capitá terciada, cuberta la cara ab la visera de son almet. Després s'en hi vegé apareixe un altre: era'l Sargento Major francés, Verge; y els dos, núas las espasas y cridant: «¡A la victoria!» van saltar á fora, excitant als que guarnían els bastions á que'ls seguissin. Una quarentena, els més atrevits, van saltar immediatament dels baluarts y van seguirlos. Espasa en má y una pistola á la esquerra, disparant sas armas, se van tirar sobre un regiment de caballería qu'estava acampat enfront. Y ab tanta empenta van fer l'atach y tan gran va se la sorpresa que va produhí, que'ls Castellans ni temps van tenir de pujar á caball y formar en bata-

Google

lla. Sols alguns que ja estavan montats van poguer girar la esquena y fugir, alsant picas. Els demés, á peu, van escapar tots esverats. Se creyan tots perseguits per un nombrós exércit. Tan depressa fugían y ab tal desgavell, que van desballestar els esquadrons acampats més avall y aquestos, aterroritzats, se tiravan sobre la infantería sense saber hont anavan. Y del castell anavan saltant homes cridant: «¡A la victoria!»

Tota una cascada de soldats á cavall anava cayent desde'l cim de la montanya sobre'ls batallons de gent de peu y junts rodolavan per la baixada. Quant més s'anava esllavissant la onada, més s'engroixía, y ab el nombre de fugitius aumentava l'esverament. Las picas y els arcabusos sembrats per terra els feyan relliscar. Els que queyan, tapavan el pas als altres que al empényels els cavalls rodolavan en horrorosa confusió, clavantse las llansas y tallantse ab las espasas. Se veyan rodar ab furia estranys arremolinaments d'homens ab cavalls y armas. Companyías senceras corrían perdudas costa avall, desfetas, llensant els arcabusos y las picas sense saber hont anavan. Els uns cridavan «¡qué nos cortan!»; els altres renegavan; fins n'hi havía que ploravan com donas. La maledicció italiana s'ajuntava al renegar dels Espanyols, y las guturals esclamacions tudescas als *¡goddem!* dels Irlandesos. Per tots costats sonavan trompetas. Se sentía un tiroteig irregular, y els timbals Catalans, tocavan un pas d'atach furiós, desde dalt dels bastions. Tothóm

manava y ningú obehía. Alguns oficials Castellans, espasa en má, revestintse de valor, procuravan tallar el pas als fugitius, pró tot era inútil; eran arrossegats per la corrent ó trepitjats pels cavalls que passavan desbocats per sobre d'ells. Alguns soldats saltavan abaix dels fosos, que prompte s'omplían dels qu'anavan cayent. Altres, fugint, venían á ofegarse en la sang de sos companys. Altres morían asfixiats ó esclafats contra las rocas per l'empenta dels de redera. N hi havía que corrent, sense poguerse aturá, s'estimbavan de la montanya al mar. Altres, cayent desd'els marges, se ferían ab sas propias armas.

Y derrera de tots, baixavan els del castell, degollant als que trobavan per terra ó agafats á las matas de las esllavisasdas.

Després dels primers que saltavan dels bastions, n'eixiren d'altres manejant amplas espasas de fanal y grossos sabres de combat. Els mariners dels canons portavan destrals d'abordatge. Altres anavan armats de xuxos. Els miquelets duyan la faixa plena de llargas pistolas qu'enjegavan apuntant sobre'l bras á mida qu'anavan avansant. Lleugers com cabras, baixavan, tots saltant per las dresseras, y segant els caps com si fossin espigas.

Alguns, aturant els cavalls que corrían perduts per la montanya, els montavan y seguían la persecussió pels camins, repartint cops de sabre á tot enemich que trobavan. En mitj d'aytal confusió y per no degollar á algún company, els cridavan al

Google

ser á la vora. «*Digas setze*» y si no ho sabían dir be, els matavan. N'hi havía de tan venjatius y crudels, qu'als que trobavan, solzament els ferían pera qu'els que venían darrera s'hi poguessin rebejar. Y l'oficial, vestit de negre, se multiplicava, apareixent en diferents llochs, fen cap bont la matansa era més terrible, y encoratjant als seus companys á la destrossa.

¡Quína tarde tan borrible! Per tot arreu se veyan cossos trossejats ab feridas esgarrifosas: cranis partits, pits oberts, ventres extripats, camas y brassos tallats, caps groguenchs que rodavan per terra, cavalls que s'arrosegavan trepitjantse las entranyas. La sang corría montanya avall formant reguerons que anavan á parar als fossos ó formavan grans xolls, enterbolint las fonts y rajant ab l'aygua, anant á caure á las onas. Fins l'aygua del mar se va torná roja.

Aviat l'esverament de la montanya s'encomaná als sitiadors del pla. Alguns s'en anavan ordenadament pel camí real de Tarragona. Altres, espantats, s'ajuntavan formant escuadras davant de la porta de Sant Antoni ahont eran trossejats per las canonadas d'aquell baluart. El Duch de San Jordi, volguent atacá la porta ab sa caballería, caygué mort d'un tret, al primer moment. Un cos d'infantería Portuguesa, portant un drap blanch en una pica, s'atansá á l'entrada de las Dressanas, va girá las culatas enlayre, se li obriren las portas, y entrá saludat pels viscas á Portugal de la gent de la for-

talesa. Havían sapigut la sublevació del Duch de Braganza y l'independencia de sa patria y aprofitavan l'ocasió pera desertar de las banderas del Rey d'Espanya. Algunas companyías aixecavan sas tendas ab bon ordre. Els artillers anavan á enganxar ela canona de siti. Arrivavan fugitius, grochs, esparverats, bruts de sang que corrían esgarriats camps á través.

Passavan y repassavan batallons sense saberse hont anavan. Altres formavan el quadro, pró eran seguidament desfets per las bombardas dels bastions. Y els arcabucers dela baluarts no feyan més que tirar sobre aquella massa onejanta que s'anava empenyent cap al pla. Els trets eran tan nombrosos y tan seguits, que semblava alló una tronada continua d'una tempestat furiosa Ja ben fosch, y ajudats pel clar de lluna, els generals Pinós, Serignan y De la Halle, ab sa cavallería acabaren de dispersar els restos dels *tercios* quedant el siti aixecat per complert en tota la línea.

Las pérduas de l'Exércit Reyal foren grandiosas. Més de dos mil morts quedaren estirats á la montanya sense contar els del pla, ni'ls ferits retirats del camp, ni'ls molts qu'havían caygut al mar y que l'aygua anava escupint á la platja Fora d'en Torrecusa, en Garay y el Marqués de los Vélez, tots els mestres de camp del Rey de las Espanyas, van ser morts en aquella lluyta. L'irlandés Tyrán va caure de cavall trossejat el pit per un tret de mosquet. Insingen, provant de resistirse ab sos

Digitized by Google

manfelds Bavars, va morí traspassat per varias picas. Els dos germans Spetafora, fugint ab sa cavallería napolitana, van ser passats al tall d'espasa. A don García de Cavanilles, el van estendre d'un terrible cop d'espasa. Els Fajardos, nebots de los Vélez, á l'un una bala de canó se li va emportá una espatlla y l'altre va morí d'un tret de pistola. El fill d'en Torrecusa fou mort d'un cop de mosquet al volguer atacar la cavallería Catalana á la porta de Sant Antoni. En Contreras, en Cárdenas y en Salazar, que manavan els arcabucers castellans, foren retirats ja agonitsants del camp de la lluyta ab el cos tot ple de balas.

Es van carregar quatrecents carros d'armas, timbals, robas, tendas, municions y demés útils de guerra.

Doscents canons foren conduhits á la plassa. De las banderas, els Catalans ni tan sols se prenían la molestia de cullirlas, deixant aquesta feyna pels Francesos.

Solzament onze, van ser entradas á Barcelona, per ser las que portavan l'escut del Rey d'Espanya. L'endemá á la nit van ser exposadas al balcó de la Diputació de Catalunya ab gran gatzara del poble qu'ab músicas y bails celebrava aytal triomf.

Mentres tant, el restant dels exércits del Rey de totas las Espanyas, s'en entornavan pel camí de Tarragona tan plenas de llástimas y desconsol com els Catalans d'honra y de goig. Y l'infelís exércit se va dar tanta pressa a fugir, malgrat no ésser perseguit que va caminá en dos días, desenganyat, lo

que va invadir en vint, conqueridor y ple de superbia, entrant á Tarragona ab llágrimas, essent rebut ab desconsol, demanant el Vélez per favor sa destitució, qu'avans hauría temut com á terrible cástich.

V

Poch temps després de la desfeta dels exércits del rey d'Espanya, á Montjuich, y de la fugida d'aqueixos devant de las murallas de Barcelona, els Catalans van anar de triomf en triomf. Lluis XIII va enviá generals y cavallería. Ell mateix s'en venía á Barcelona á jurar el Comtat, mes caygué malalt á Nimes y enviá al Marqués de Brezé, son cosí, que va vení, com á Mariscal á dirigir la guerra al Principat.

Barcelona va obrá ab noblesa ab el resto del exércit del de los Vélez. Poguent exterminarlos els va deixá fugir tranquilament.

Ni tan sols li va picá la retirada, com li aconsellava Mr. Duplessis que volía acabar ab ells d'una vegada.

Prompte las batallas van succehirse contantse per victorias pera las armas Catalanas.

Tanta va ser l'activitat que va desarrollá á la guerra el Mariscal de Brezé que trovantsent resentida la salut tingué de passar á Fransa á reposarse. Y vingué á ocupar son lloch el De Lamotte, que va jurá devant del Consell al arribar á Barcelona. Tres exércits Castellans van entrar á Catalunya y tots tres van ser batuts l'un darrera l'altre. L'últim va tenir de rendirse á discreció á Vilafranca, sens escaparsen ni un sol home. Vint mil soldats de cavallería, van ser presos per en Dardena, capitá de la cavallería Catalana, ajudat dels esquadrons francesos. Don Pedro de Aragón que manava la cavallería Castellana, va demaná rendirse al Mariscal de Lamotte, pro aquest li respongué que no era ell qui havía guanyat la batalla sinó en Dardena y que per lo tant era al Mestre de Camp Catalá al qui havía de rendirse.. L'orgulliós cortesá no tingué més remey. Y desarmats els Castellans, van ser portats á Barcelona, ab la major consideració y respecte. Malgrat haverse rendit á discreció, es va doná una ordre del día al exércit Catalá Francés, en la que's deya, que tot aquell que furtés quelcóm, maltractés ó solzament molestés de paraula als vensuts, fora condempnat á mort. D'aytal manera's volgué allissonar, á n'aquells, que degollavan als vensuts y calavan foch ó saquejavan las ciutats rendidas. Els presoners ab sos capitans entraren á cavall á Barcelona, ab una sencilla escolta, la meytat de Catalans y l'altre meytat de Francesos. Don Pedro de Aragón y els Mestres de Camp, van ser portats en trens dignes de prín-

ceps, entrant á la Ciutat en luxosas carrossas, precedits dels mosqueters Barcelonins á cavall, y escoltats pels del Cardenal, ab sas dalmáticas brodadas d'or. Una volta hagueren arribat, se'ls dongué hostatge en las principals casas de la Ciutat. Jamay cap vensut ha sigut tractat ab més noblesa y desprendiment per un exércit y un poble triomfants, més á més tenint en compte qu'aqueixos havían rebut d'ells, crudels agravis Aixís ho diu un escriptor imparcial d'aquella época, que vegé aquells aconteixements per sos ulls propis (1).

Els restos del exércit de los Vélez tancats á Tarragona, van volguer resistirse, pro tot fou inútil. Van tenir d'entregarse. El príncep de Butera que manava las forsas va pagá ab la vida sa fidelitat al rey d Espanya. Tot el sen exércit va ser fet presoner en un sol día

Perpinyá qu'havía tornat á caure en mans dels Espanyols, va ser bombardejat per aquestos y saquejat avans de rendirlo; y després van fugir com á bandolers no quedant ni un sol Castellá en tot el Rosselló, ni per poguer contarho.

La Cort se va espantá al veure tanta derrota y fent un darrer esfors, y juntant á las novas llevas, las legions batudas *tras os montes*, va fer formar un gros exércit y va marxá ab ell lo més escullit de la casa real inclúsel mateix Rey, acompanyat del seu privat.

L'exércit real emprengué la marxa deturantse á

(1) Lamarque.

Saragossa, Desd'allí's dirigir las operacions contra'l Principat. Mes Deu no protegía pas las armas de S. M. Católica, per més pregarias que per ordre seva se feyan en tots els convents d'Espanya.

Al volguer entrar l'exércit real á Catalunya, va ser batut avans d'entrarhi. Sa vanguardia va ser desfeta per complert en el turó dels Cuatro Pilares, per en Margarit y en Lamotte. S. M. el rey de totas las Espanyas y de las Indias, ab lo que va quedá del seu exércit, va creure prudent girar l'esquena als seus ex-subdits rebelats y retirarse á sas lleals Castellas. Ni á Aragó mateix s'hi cregué prou segur encara.

Alguns batallons Castellans y companyías Italianas que formavan la retaguardia, manats pel Portugués don Gregorio Brito, qu'havía preferit servir al rey d'Espanya á ajudar á sos germans de patria, trovantse allunyats del gros de l'exércit y creyentse perduts, se van apoderar de Lleyda, van treure als seus habitants y s'hi van fer forts.

En Lamotte va correr á posarhi siti. Alashoras els batallons tancats á Lleyda, van treure afora, als vells, donas, criaturas y malals, qu'encare s'estavan tancats á casa seva. Alguns d'aquestos infelissos no sabent ahont anar, van probar de retornar á sas llars. Al aproparse á las murallas, sens avisarlos van fer rebuts á metralladas. A no ser per Mr. Lamotte que li feren llástima, y'ls hostatjá en son campament, tots aquells desgraciats haurían sigut morts pels trets de la plassa.

Varis combats van tenir lloch als voltants de

Lleyda, y fins al peu mateix de las murallas, entre sitiats y sitiadors, pro no n'hi va haver cap de decissiu Eran sols escaramnssas.

A tot aixó en Lamotte s'en aná á Fransa y vingué en son lloch el Mariscal Enrich de Lorena. Comte d'Harcourt. Aquest després d'haver jurat com á Virey, s'en aná cap á Lleyda.

El general espanyol Cantelmo, ab un nombrós exércit, acampá entre Llorens y Balaguer, ocupant las voras del Segre y presentant batalla al exércit Francés-Catalá qu'avansava. Al cap de dugas horas, l'exércit real era vensnt y fets presoners en Cantelmo y el Marqués de Mortara, molts cavallers distingits, y agafats, ademés, dos mil cavalls y cinch tercios d'infantería Castellana. Després d'aixó el Portugués Mascarefias, que defensava á Balaguer per compte de Felip IV, tingué de rendirse.

Ab aytal triomf D'Harcourt feu vía cap á Lleyda. Una volta va arribá enfront de la Ciutat seguint l'obra d'en Lamotte, va reforsá el siti y va deixar soldats als pobles dels entorns. Mes en aquesta havent mort el Cardenal Richelieu, y més tart Lluis XIII, fou cridat á París, enviant d'allí al príncep de Condé, com á Virey de Catalunya.

***

La Ciutat de Lleyda s'alsá á las voras del Segre sobre una massa de roca viva impossible d'ésser minada. Al cim dominant la vila hi ha un castell que li serveix de ciutadela. Unas murallas resistents, forts baluarts devallats en talús y un ample y profond fosso la defensan y la fan inexpugnable.

Al tancarshi dintre'ls restos d'aquells exércits del rey d'Espanya, manats per en Brito, havían entrat á la plassa una grossa cantitat de queviures, municions, arcabusos de trinxera, canons, bombardas y tota mena de máquinas de guerra.

El general Brito, que manava la plassa, era un vell militar entés, curtit en las campanyas de Flandes y d'Italia.

Els que quedavan de las companyías Irlandesas refugiadas á Aragó, van aprofitar el moment en que'l Comte d'Harcourt aixecava el siti y van entrar á al plassa pera ajudar els de dintre.

Pro hi va arribá en Condé á correcuyta ab l'exércit Franc-Catalá y's va instalá en las mateixas líneas y en las mateixas trinxeras que'l d'Harcourt havía deixat abandonadas, reforsantlas ab novas obras de defensa.

Havía arribat la primavera. Las calors primarencas varen fer fondre la neu dels Pirineus. El Segre va sortir's de mare. Els ponts es varen ensorrar. La comunicació ab lo demés de Catalunya es va fer molt difícil.

El siti s'allargava. S'havía arribat ja á últims de Maig. Els combats no eran fácils per las plujas qu'al

Digitized by Google

fondres la neu que la vingunda adelantada de la calor havía provocat. Las metxas se mullavan y no's podía fer foch més qu'ab els pedrenyals, las pistolas de xispa ó els mosquets de roda. Els arcabusos, no funcionavan la major part del temps y els reals sols portaban arcabusos, y per tant no sortían de la plassa.

En Condé s'aburría. Per distreurers, una tarda, s'en va aná á buscar forratge pels pobles del voltant, ab la cavallería y algunas companyías de mosqueters Gascons manats per en Grammont.

El Governador de Lleyda, aprofitant l'ocasió va fer una sortida per assaltar las línias dels Catalans y Francesos. Avans de ferse de día va atacá pel mitj el campament d'en Marsin.

Malgrat la fosca, en Marsin aguantá ab serenitat y fermesa l'atach. Els piquers Suissos, darrera de las trinxeras, ferms com puntals, varen formar una barrera creuhant las picas, mentres qu'els mosqueters Francesos y els miquelets Catalans, enviaban una pluja de balas al exércit d'en Brito. Devant d'aquest foch infernal, algunas companyías Italianas van desgarriarse. Quatre cents cavallers Castellans amagats en l'arbreda d'un arrebal exterior foren desfets. Lo restant del exércit Espanyol, va emprender la fugida pel riu, arribant á la Ciutat nadant, sota el foch segurt dels mosqueters Francesos y de las companyías de miquelets, al temps qu'en Condé tornava al campament, ab sa columna, al apuntá'l día.

Google

Se li va contá lo succehit. Va retirarse á sa tenda y allí va cridá á son Estat Major dihentloshi haver prés el determini d'aprofitar aquella victoria pera donar l'assalt á Lleyda.

Era el 27 de Maig, vigilia de la segona Pasqua, y ell sabía que'l tercer Conseller de Barcelona, havía d'arribar ab el batalló de mosqueters de Santa Eularia y dos regiments de la Ciutat dels Comtes Més á més, un capitá jove, del que s'en contavan fets d'un gran atreviment y valentía, havía anunciat sa vinguda manant sos miquelets del Priorat. Per lo qu'es contaba d'ells, era una tropa terrible, qu'anaba seguint las petjadas de sos enemichs pera caure sobre d'ells de sopte. No donavan quartel á ningu. No pertanyían á cap cos d'exércit. Feyan la guerra als reals pel seu compte Sols se presentavan á ajudar á n'els exércits Catalans y Francesos, la vigilia d'una gran batalla. Després s'entornavan cap á sas montanyas. Y s'afegía que dit capitá era molt jove, elegant, d'aire distingit, contrastant ab la fatxa de sos soldats, que semblaban tots ells uns bandolers. De motiu li deyan *El Negre,* puig anava tot de negre vestit, com els seus miquelets, ab mitja armadura pavonada. Ningú savía son nom verdader. Ell havía sigut el que va comensar la batalla de Montjuich. Ell, el qu'havía decidit l'acció de Vilafranca Allá hont se batía als *tercios* castellans, allí compareixían ells, com cridat ab els seus per una evocació misteriosa.

Veyent aytal estat de cosas, en Condé y'ls seus

Capitans van judicar que no's devía donar descans al enemich després de la batuda de la vigilia. Aixís ho van convenir y van formar el plan d'atach. En Grammont y en Marsin atacarían la ciutat pels costats, resguardats, obrint unas trinxeras, mentres que'l Príncep faría veure qu'anava á forsar las murallas pel mitj. Va donarse l'ordre de fer ponts de barcas sobre el Segre, pera facilitar el pas de las tropas qu'estavan per arribar.

Era cap al tart. El cel estava molt núvol. De sop te es va sentí la remor llunyana de timbals que's acostaban. Al cap d'un rato es van veure sortir de darrera d'un bosch d'olivers, alguns pelotons de mosqueters, ab *coletos* y botas d'ante, amplas faixas vermellas y capells grisenchs, quinas plumas el vent feya volejar. Una esquadra va desplegá una gran bandera en que hi havía una Santa ab una creu. Al seu cap hi anava un cavaller alt y robust montant un hermós corcer.

—Heus aquí á n'en Rossell y als mosqueters de la diputació qu'arrivan,—digué en Condé que's pasejava devant de sa tenda.

Y desseguida feu cridar als Mestres de Camp, sortint tots á rebrels, fent formar en parada las tropas Francesas en bon ordre.

Un cop arribat, en Rossell, ab las companyías de Santa Eularía, va baixá de cavall, es va treure el sombrero, va saludá al Príncep y á son Estat Major y es va quedá ab ells, mentres desfilavan els seus soldats. Els mosqueters Catalans, van pasar airo-

sament manats pels seus oficials ab l'espontó y pels sargentos ab sas alabardas. Quant estigueren aplegats, en Rossell els fen formar y foren revistats pel Príncep. Després, aquest va doná las ordres necessarias pera donárloshi allotjament y menjá desseguida.

Al instant d'haver acabat la revista dels batallons de Barcelona, se vegé apareixer cap al Sur, sobre un turó un cavaller montat, destacantse en negre la figura d'ell y el cavall, sobre el fons cendrós del horitzó. Derrera d'ell va sortí un home á peu ab un pedrenyal al coll, y després altres y altres, y aixís van comensar á baixar una llarga filera d'homes armats, serpentejant els caminets qu'anavan á parar al pla. El castell de Lleyda els va tirá alguns cops de bombarda; pro ells van seguir avant sempre callats. Al arribar al pla, va pogué veures qu'eran unas companyías de miquelets vestits de negre ab llargas pistolas á la cintura y el pedrenyal á l'espatlla; alguns portavan dagas enormes. Duyan, com elsmariners, la barretina endevant, al estil Frigi pro tombada de la part negre. El Capitá anava ab un vestit de vellut, també negre, y mitja armadura pavonada; la visera de son armet li tapava la cara.

Malgrat lo elegant de sa figura, aquest cavaller endolat, tenía un aspecte sinistre.

—¡Son las esquadras negras!—digueren els oficials Francesos, y tots van sortir de sas tendas ab verdadera curiositat de véurelas entrar al campament. El Capitá va baixá del cavall, que va entregá

á un dels seus, es va aixecá una mica la visera de son armet, y apoyant la ma en el pom de la seva espasa va avansá airosament á saludar á n'en Condé, besantli la ma inclinantse respectuosament. Tot l'Estat Major va quedá admirat. Aquell terrible Capitá del que tants fets s'en contaban era jove, sense pel á la cara y distingit com un príncep.

—Celebro vostra arribada,—li va dir en Condé després de las acostumadas cerimonias d'ordenansa,—donchs demá tindreu ocasió de probar qu'es vritat tot lo que de vos se conta. Al dematí assaltarém Lleyda. Feu que vostra gent reposi y qu'estiga á punt pera l'atach al ferse de día.

—Senyor,—li digué el jove capitá al Príncep,—voldría demanarvos una gracia

—¿Quína?

—La de ser el primer ab els meus soldats d'assaltar la plassa.

—¡Sigal—li va respondrer en Condé,—tindreu pera aytal empresa valents companys d'armas, el batalló de Champagne vos obrirá una trinxera, y jo ab els meus mosqueters vos ajudarém, atacant y distrayent al enemich pel mitj.

—¡Mil gracias, Príncep!—va respondrer el capitá fent una reverencia,—pro axó no es tot lo que desitjo.

—¿Qué més voleu?—va contestá en Condé impacient.

—Com que per mí será aquest un verdader día de festa, voldría anar al assalt al só d'una orquesta

de violins qne toqués cosas alegres, una *zarabanda*, per exemple.

—¡Fantástich sou, per ma fé, brau gentil homel.. Pro... ¡En fi! M'agradan els originals, y vos ho sou sobre manera. Tindreu, donchs, la *zarabanda*. Per altra part això está molt ben pensat. Desde la plassa, com que demá es Pasqua, creurán que la celebrém ab balls y músicas en el campament, y aixís, y ab la mina que obrirán els Sapadors de Champagne, podrém arribar á las murallas sense ser vistos. ¡Heu tingut una gran ideal

—¡Entesos, donchs! demá se comensará l'atach ab una *zarabanda*. Y vos y en Grammont, sereu la primera parella que obrirá el ball Ara, á dormir, company, que deveu estar cansat. ¡Bona nit, y fins á trench d'auba!

Y despedintse del jove Capitá, va maná á son ajudant que fes anar á buscar á n'algún dels pobles vehins, tots els musichs de corda que hi hagués disponibles, sobre tot violins.

Tal dit tal fet; ja ben fosch, arribaba una copbla ab sos instruments, y era allotjada en el mateix quartel del Príncep, vora las tendas dels Mestres de Camp.

Un campanar de la ciutat va tocá las nou. Las trompetas y timbals van sonar retretà, retirantse tothóm á sas tendas. Un redoble de timbals va indicar el *silenci*. Ben prompte no es va sentí més que la remor del vent xiulant entre'l brancatge y l'*¡Alerta!* dels centinellas que vigilavan el campa-

Digitized by Google

ment. A voltas un soroll estrany trencava la quietut de la nit. Era'l batre d'alas de las aus de rapinya qu'anavan á menjarse els morts de la vigilia, á la vora del Segre.

A las tres de la matinada la fosca inundava encare tots els voltants de Lleyda.

Solzament se sentían lluny, de tant en tant, els ¡Alerta! dels centinellas y algún qu'altre xisclet de las aus vespreras.

Prop de las trinxeras s'hi veya parpallugeijar claror vermellenca dels fochs de algún *vivac* llunyá.

Aviat, esquinsantse els núvols de color de plom de l'horitzó, per la banda de Llevant, aparegué un cel clar, esmortuhit, groguench. Un ventet fresch bufava corvant l'herbatge mullat dels camps, arrosseganthi per sobre el fum de las fogaradas que s'apagavan. Las campanas del rellotge de la Catedral, tocaban las quatre á la plassa.

Després, els timbalers del exercit sitiat, enfilantse sobre un mur varen tocar la diana. Al mateix temps se va sentí que la tocavan els sitiadors en el campament, del cantó de las trinxeras.

El cel es va aná tornant lluminós, d'un vermell

Digitized by Google

ataronjat, viu com un foch. Els núvols se tenyían de vermell en sas voras. També vermellejavan á la llum de l'auba, els baluarts del castell. Una boyra mitj transparent surtía dels camps surant per sobre dels blats.

El Segre encare baixava plé. Com qu'á la vigilia s'havía desbordat, hi havía de tant en tant clots d'aygua que reflectavan l'incendi del cel, com trossos de mirall, sembrats á las voras del riu.

El primer raig le sol va il-luminá las murallas de la ciutat y va tenyí d'or las espigas dels camps. Es va sentí una canonada. Un aixám d'aucells, eixint d'entre mitj dels sembrats, va aixecá'l vol en totas direccions y va desapareixer prompte á l'horitzó.

El campament es va despertá. Tothóm va aná á agafar las armas. El regiment de Champagne ab sos Sapadors formá en batalla. Aquests portavan la *borgonyata* de trinxera, la corassa ab *espatllar* y *brassals* fins aprop del colze, y la rodella al costat, penjant del punyo de la espasa. Anavan provehits de picots, destrals, palas y aixadas. Altres portavan cordas y escalas. Els demés regiments anavan formant. Els mosqueters francesos compareixían preparant las metxas, revisant las polvoreras, mirant si'ls canonets que penjavan de sa bandolera tenían la seva cárrega. Els pelotons de tiradors s'ajuntavan vorejant als piquers, que formavan en quadros ab las picas aixecadas quinas puntas feya brillá'l sol, com també'ls cascos y corassas. Els Suissos sortían de son quartel al só de fifres y timbals, desplegant

al vent sas grans banderas ab raigs flameijants dels colors de sos cantons respectius.

Se veyan passar galopant ajudants de camp, quins plumalls feya voleyar el vent. Alguns ordenansas portavan plechs d'ordres. Varis esquadrons de cavallería formavan al so de sas cornetas. Els trens de batre es posavan en mohiment. Tot era agitació y vida en el camp dels sitiadors. Semblava més que's tractava d'una parada que d'un assalt.

A Lleyda, á la plassa, al revés: tot restava en el silenci més complert.

Es va comensá á repartir municions. Després es va doná l'ayguardent als soldats. Alguns de las companyías negras, menjavan alls, sebas y arengadas sobre de grans llescas de pa, y bevían llarchs tragos de vi en bots de cuyro fosch. Altres esmolaban sas dagas passantlas pel tall de sas espasas. Altres carregaban sos pedrenyals ab claus y bossins de plom ó coure Altres, ab sas polvoreras cevaban sos mosquets y pistolas.

En Condé va passá á cavall, ab son Estat Major, repartint las forsas, seguit de la guardia de cavallería de mosqueters, ab sas vermellas dalmáticas, ab las creus radiants brodadas ab or. Las compayías de mosqueters á peu, es van posar darrera d'una de las grans trinxeras del mitj. Anavan vestits de gala, ab grossas plomas en els feltres, colls de blonda, trajos de seda ab llassos y cordons d'or, mitjas de seda vermella y botas ab giras cobertas de puntas. Varis criats van passar fiambres ab safatas de plata.

Google

Es van beure vins bons en vasos cizellats. Y al passar el Príncep, els oficials d'en Condé y els dels batallons de Santa Eularia, trincaren per Fransa els Catalans y per Catalunya els Francesos.

En Grammont es va posá á la dreta ab dos regiments. El de Champagne se'ls hi ajuntá, avansant la companyía de minayres, y agafant sas eynas, protegits per las tropas d'en Grammont, se disposá á obrir las trinxeras en direcció als costats de la plassa. A una ordre, els miquelets negres, van avansar formats en batalla, son capitá al cap. Quatre companyías de mosqueters Gascons els seguían. Una orquesta de violins va arribá y es va posá á tocar una alegre zarabanda. Y els Sapadors de Champagne van comensar á obrir la primera trinxera, en la que un cop oberta hi van entrar els miquelets del Priorat y els mosqueters de Gasconia.

VI

El gros de las tropas Francesas y Catalanas, havían donat l'assalt tres cops á las murallas sens conseguir apoderarse de Lleyda. Els soldats d'en Grammont, havían sigut repelits, ab un foch tan viu que van tenir que corre á resguardarse en sas mateixas trincheras. Sols els miquelets negres y els mosqueters de Gasconia, havían lograt entrar á la Ciutat y ferse amos de tot un barri, atacant per un lloch descuydat.

Arrivant á cobert, de sopte havían assaltat un bastió derrera d'una iglesia, y havían entrat pels finestrals qu'estavan á nivell de las murallas.

Al endemá un dels serjents de las companyías Gasconas, contava maravellat els actes de valor d'aquestas tropas Catalanas irregulars, á alguna Capitans del exércit del Príncep.

Pres el bastió, quins defensors van ser degollats,

Digitized by Google

van entrar á la iglesia per la part alta, trovantse en un llarch corredor qu'anava á parar á derrera del altar major al nivell de la cornisa. Las naus del temple estavan plenas de soldats Castellans. Els miquelets s'en van anar, els uns á las tribunas, els altres á ferse forts detrás del frontó del altar major que representava la Gloria, ab el triangle del Pare Etern al mitj, voltat de raigs de llistons daurats y de núvols de fusta. Desd'allí van fer un foch infernal ab sos pedrenyals y sas llargas pistolas. Feya un efecte fantástich. El serjent Gascon s'bo havía estat mirant desd'una tribuna. Las bocas dels curts arcabusos, que sortían entre'ls raigs de fusta daurada, vomitant foch, semblavan las trompetas del Judici final, els trets de las pistolas, ratllavan els núvols, y els núvols de l'altar, se confonían ab els del fum de la pólvora. Las caras torradas d'aquests braus, contrastavan ab els capets rossos y grassonets dels ángels de cara somrienta qu'estavan sembrats en torn d'aquella Gloria. S'hauría pogut dir que aquella era la lluyta entre'ls ángels bons y els dolents qu'ens descriu l'Apocalipsis.

Tal era el foch que feyan, qu'els soldats Castellans van tenir de retirarse al fons dels altars dels costats y á la sagristía, resguardantse derrera dels banchs y confesionaris. Alashoras es va veure á n'aquestos miquelets baixar per las columnas salamónicas del altar major, agafantse á las girlandas d'escultura y als demes guarniments platereschs. Altres se despenjavan de las tribunas ab cordas

plenas de nusos. Tots portavan la daga á la boca.

En aquell moment se vegé baixar de dalt de tot del frontó per una escala de corda, la figura esbelta y negre del Capitá, entre'l fum y el foch com l'ángel caygut que baixa del cel al abim. Alashoras á l'iglesia hi hagué una mortandat esparveradora. Se barallavan cos á cos á l'arma blanca, ab la daga y l'espasa. S'enjegavan els trets á toch de roba. Els esgrahons dels altars, gotejavan sang que corría fins á las llosas del mitj del temple. Els morts y ferits cubrían las llosas. Alló era una carnicería terrible; s'estripaba, es degollava, es foradaba sens repós. Fins els ferits rebían horrorosas ganivetadas. No'a donava quartel á ningú.

Malgrat aixó una companyía dels tercios Castellans ab un Mestre de Camp y alguns oficials havía pogut resguardarse á la sagristía. Allí s'hi havían fet forts, formant una barricada ab els mobles. L'atach va durá un quart batentse desesperadament. Després van anar acabant las municions, ja no podían enjegar més qu'algun cop de mosquet de tant en tant. Els miquelets se preparavan ja á calar foch á la barricada, quant de sopte s'obrí una porta de l'iglesia ab gran soroll. Y aparegué una companyía de mosqueters Gascons ab son Capitá al cap. Alashoras els refugiats á la sagristía, al veure als Francesos, van demanar per rendirse. Els miquelets volían degollarlos. Pro el capitá Francés, els dongué quartel, demanant qne a'entreguessin á discreció, baix promesa de respectar sas vidas. El

Digitized by Google

Capitá dels *negres* va ser l'intermediari d'aquest parlament. Els soldats Castellans van sortir y van entregar las armas als mosqueters.

Estavan groguenchs, tremolosos, negres de la pólvora Sols eran una trentena; els demés estavan estirats Ab ells se van rendir els oficials y el general qu'ls acompanyava. Els Gascons se'ls endugueren presoners, entre'ls udols dels miquelets que demanavan sos caps.

***

En Condé estava sorprés de la resistencia de la plassa, tant com admirava el valor del jove capitá de las companyías negras. De tot aixó estava parlantne en sa tenda ab alguns oficials de son Estat Major, y meditaba un plan pera seguir avansant dintre de Lleyda per aquell barri pres, donchs alló sol de res els serviría, si's quedavan allí estacionats, ja que de las casas dels punts més alts y desde'l castell els molestavan ab sos fochs seguits. Aixís, aquella posició resultava insostenible si no s prenía lo demés de la Ciutat.

En aquest moment va entrá un oficial y anunciá la Príncep qu'un enviat de Lleyda li portava un escrit de part del Governador de la plassa.

—¡Qué passil—digué en Condé, y dirigintse als oficials, afegí:—Potser vol entrar en tractes pera rendirse.

Y va entrá un corneta de cavallería ab una gran safata de plata cuberta, la va presentá al Príncep, que li signá la deixés sobre una taula de campanya, va fer una reverencia, y demanant permís pera retirarse va sortí de la tenda. En Condé la va descobrí y va veure qu'estava plena de fruytas, dolsos, confits y ampollas de refreschs. Demunt hi havía un plech sagellat dirigit á n'ell.

En Condé estava sorprés. Ab ayre de curiositat mirava totas aquellas lleminaduras, sense saber lo que ab alló's volía dirli.

Per fí, desclogué la carta y va llegí:

«Lleyda, 29 de Maig.

Monsenyor:

Prego molt humilment á V. A. que's digní dispensarme si no tinch violins pera correspendre gentilment á la serenata ab que ahir tingué la bondad d'obsequiarme. Pro si es que á V. A. li agrada la música d'ahir, procuraré ferla durar tant com plagui á V. A. estar devant de la plassa.

Ab el més alt respecte, queda humil servidor de V. A.,

El General Governador,
GREGORIO BRITO.»

Tot anant llegint la carta, en Condé s'anava tornant groch. La fina y sangnant burla d'en Brito, li arribava fins al ánima com si fos la punta aguda d'un estoch.

Google

Encara ell no s'havía acabat d'explicar aquesta farsa, qu'avisaren que un mosqueter Gascó venía á portarli un altra carta.

—¡Qu'entri!—digué tot amohinat.

Aquest, fent una reverencia, li doná un plech á la má. En Condé el va agafá, el va obrí impacient y va comensá á llegirlo. A mida qu'anava llegint, sa cara s'alterava, es va torná vermell de rabia y va acabá per fer el paper á bossins, llensantlos ab furia y cridant:

—¡Ah, el miserable!

Els oficials se miravan sense compendre una paraula. Un Mestre de Camp es va atreví á preguntarli:

—¿Qué teníu?

—Heusaquí lo que m'escríu el senyor de Bergerac, Capitá dels mosqueters Gascons,—respongué el príncep.—Haventse donat pres el Duch de Leganés á la Iglesia de Santa Agna, baix paraula de respectarli la vida, va ser ficat interí en una casa vehina com á presó provisional. Pro al ferse fosch, se presentá'l Capitá de las companyías negras ab alguns dels seus, ab la escusa de que volía péndreli declaracions sobre l'estat dels defensors de la plassa. Y un cop devant seu, s'aixecá la visera del casco y mirantlo fit á fit li digué: «¿Me coneixes?» El Duch de Leganés feu un crit d'espant, y ell, apuntantli al front una de sas pistolas li va enjegá un tret, cayent el Duch mort á terra. Desseguida, un miquelet desenvainant un gros sabre, li va llevá'l cap; els altres, van trossejar son cos, arrossegantlo y llensantlo en una bassa.

El cap clavat á la punta d'una pica ha aparescut aquesta matinada dalt del terrat de l'iglesia de Santa Agna del cantó que pot ser vist per tothóm de dintre la plassa. Això es ab seguritat una vengansa,—afegí el Príncep fora de sí.—Y ara'ns dirán que som uns assessins, que fem la guerra com uns fascinerosos. Se li havía donat paraula d'honor de respectarli la vida y are aquest brétol, el mata sense formarli procés de cap mena.—Y dihent això y tancant els punys, se passejava rabiós per la tenda.

Lo qu'en el fons el molestava més, era la irónica carta del Gobernador de la Plassa, tiranti en cara, com si fos cosa seva la feta, dels violins de la vigilia. Y tot per culpa d'aquest capitá fantástich. Per fí aturantse, dongué ordre á son Ajudant de Camp de que viu ó mort li portessin. Volía fer un cástich que servís d'escarment. Se'l arcabuseijaría devant de sitiats y sitiadors, enfront de las murallas, pnig no tan sols havía assessinat á un general presoner, deixant de complir las condicions de la rendició, sinó que l'havía posat en ridícol, devant de tothóm ab la *zarabanda* de la vigilia. Anavan á complirse las ordres, quant se sentiren passos y soroll d'espuelas.

—¡Ja'l tením aquí!—cridá l'ajudant qu'estava á la porta.

La cortina de la tenda s'aixecá y aparegué el Capitá ab sa mitja armadura pavonada, y la viseracaygudá.

—¡Entreguehume l'espasa!—li digué cridant en Condé ab indignació.—Un assessí com vos no es

digne de portarne. Ara m'explico perque vos tapeu la cara. ¡Sou un canalla! ¡No! ¡vos no sou un cavaller!

Alashoras el capitá s'aixecá del tot la visera, se tregué el casco que deixá demunt d'un timbal, cayentli la cabellera rossa sobre sas espatllas. S'agenollá á terra, y treyentse l'espasa del talabart, y presentantla al Príncep, ab veu dolsa, li digue:

—¡No, Mosenyor! jo no soch un cavaller, ni tampoch un canalla; ni tan sols un home. Jo no soch més qu'una dona desgraciada, á la que aquest malvat Duch li havía fet executar el marit després d'haver abusat d'ella. El miserable me va fer portar á mi mateixa la ordre de sa mort, dihentme qu'era una ordre de llibertat lo que'm donava. Vaig jurar á Deu que'm venjaría y m'he venjat. Heus aquí perque hi fet la guerra. Ara que ja alló, per qué vivía, ho he conseguit, vos entrego l'espasa y ab ella mas companyías, y vaig á tancarme en un convent pera fer penitencia dels meus pecats, pregar á Deu per l'ánima del meu marit, per la llibertat de Catalunya y pel bon éxit de las empresas de Vostra Altesa

***

Y veusaquí el per qué en Condé al só de violins, va assaltá á Lleyda.

APENDIX IMPORTANT

Aquesta novela qu'hem dat en catalá al públich, sols té de novela la forma. Es una antiga llegenda d'en temps de la guerra dels segadors, llavors que van entrar, per ordre del *Conde-Duque de Olivares*, á devastarla els *tercios*, á las ordres del *Marqués de los Vélez*.

Aquesta llegenda, que va donar origen á una cansó, *La dama de Reus*, ó *La dama del Capitello*, la he sentida cantar, sent jo petit, á n'el meu avi, quan ab ell se m'en duya en una barca, per las costas de Cambrils, á Salóu y á Tarragona. A Cambrils aquesta llegenda es viva, palpita, tots la saben, y ab lleugeras variants tots vos contarán la heroica defensa d'aquella plassa y la infamia del de *los Vélez*, els seus.

La figura de la Dama convertida en *Capitá Negre*, que mata á un general de Madrid, está en quasi totas las crónicas del temps. En Melo cita el jove ajudant tapat de cara que, saltant la muralla, va comensar la batalla de Montjuich. En Lamar, que refereix lo del capitá vestit de negre, jove y ros com una donzella; y fins en els documents dels *Arxius de Fransa*, en lo referent á la expedició d'en Condé,'s cita l'aparició d'aquesta fantástica figura al atach de Lleyda. En altres documents castellans figura també una dona vestida d'home endolat en aytal siti per venjar algú dels seus. ¿Qui era? No se sap. Sols ho conta la cansó. Y un'altra cansó en queda, la dels miquelets del Priorat, qu'ella manava, la qual ha sigut modernament parodiada en una forma molt indecent. L'havém trobada als arxius de Fransa, secció de la Guerra. Aquí'n van algunas estrofas:

Som, del Priorat,
la gent méa valenta
vam sortir cinchcents
y ara som cent trenta.
Minvém á las portas de Lleyda!

—

Portém un timbal (1)
qu'es trempa ó destrempa
segona es el to
en que fem la feyna.
Campém á las portas de Lleyda!

—

Porta'l capitá,
coraasa lluhenta,
y el caball, pitral
que las llanaas trenca
forsantne las portas de Lleyda.

—

Es jove y es roa
y hermós com donzella.
l'ha fet general
la tropa francesa.
Devant de las portas de Lleyda.

---

(1) En aquell temps l'atach se tocava ab timbal destrempat.

Fuig el Castellá
á la primera empenta;
se aap á Madrid,
s'ha esglayat la reina
sabent lo qu'ell ha fet á Lleyda.

—

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Aixis, donchs, sols hem fet la reconstitució d'aquesta historia misteriosa ab tots els seus documents possibles de cronistas de la época, dantli una forma convenient artística pera no cansar ab el encarcarament de las disquisicions históricas. Totas las batallas y combats que describím, son escrupulosament trets de documents d'aquell temps, redactats urgents que van péndrehi part, tals com las memorias del Duch de Grammont; las del Princep de Condé; las del jefe dels mosqueters Gascons monsieur de Conti; la *Historia de la guerra de Cata-*

luña, d'en Melo; els anals de la Diputació catalana; els arxíus de Cambrils y Vilaseca, etc., etc., descendent d'un dels defensors de Cambrils en aquellas heroicas jornadas; hem volgut historiar aquells fets posant en clar la rahó dels Catalans y la noble manera de portarse. Per això hem escrit la llegenda AGNA-MARIA.

P. G.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA
Biblioteca de Catalunya
Reg. 498019
Sig. 833.48
"18" Gen
Digitized by Google

BIBLIOTECA

NOVA CATALUNYA

Volums publicats:

I CREUHANT LA PLANA MORTA, per en *Frederich Pujulá y Vallés.* (Agotada)

II MONÓLEGS HUMORÍSTICHS, per en *Pompeyus Gener.*

III RONDALLAS, per en *Aureli Capmany.*

IV FUGINT DEL LLOT, per en *Rafel Folch y Capdevila.*

V LA « ELLA » D'EN VADEMECUM, per en *Frederich Pujulá y Vallés.*

VI EL CANT DEL CIGNE, per *Lleó Tolstoi.*

VII AGNA-MARÍA, per en *Pompeyus Gener.* Extraordinari.

Preu de cada volúm: ¡UN RAL!

Administració: Bruch, 41, 3.º 1.ª

Representant pera tota la provincia de Tarragona: Tost Germans llibreria Reus.

La Biblioteca Nova Catalunya té per objecte popularisar els llibres entre'l poble, permetentli adquirirlos a preus ínfims, y despertar en ell l'afició a la lectura de que tant mancat se troba avuy en día Adhuch, contribuir a la vulgarisació dels mellors escriptors y pensadors de nostra terra y facilitar als joves la entrada en el camp literari que tant difícil s'havía fet aquí ahont per el poch consúm de llibres, la seva impressió resultava caríssima e impossible de lograr per quí no's prengués l'art literari com un sport y disposés de cabals pera donarse aquests gustos.

El grandiós número de exemplars que la Biblioteca Nova Catalunya imprimeix, responent a las demandas que de tot arreu de Catalunya se li han fet, farán factible el nostre objecte que's sintetisa en dos extrems:

Fer de la literatura que fins ara havía sigut un luxo, un art remunerat

Fer un llegidor de cada fill del poble catalá.

F. Giró, Imp.

Digitized by Google

Biblioteca
de Catalunya
F83-8:
3427